INSTITUTIONEN FÖR KULTURVETENSKAPER

DET MULTISENSORISKA MUSEET

En analys med demokratiska perspektiv vid Uffizi-gallerierna

Kerstin Strömberg

Uppsats/Examensarbete:	30 hp
Program och/eller kurs:	Masterprogrammet Kultur och Demokrati
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	VT 2025
Handledare:	Mathias Ericson
Examinator:	Åsa Andersson

Abstract

Uppsats/Examensarbete:	**30 hp**
Program och/eller kurs:	**Masterprogrammet Kultur och demokrati: Examensarbete**
Nivå:	**Avancerad nivå**
Termin/år:	**VT/2025**
Handledare:	**Mathias Ericson**
Examinator:	**Åsa Andersson**
Nyckelord:	**Museum, Multisensoriskt, Demokrati, Inkludering, Mångfald, Yttrandefrihet, Breddat deltagande, Tillgänglighet**

ABSTRACT

This essay examines an education department at the Uffizi Galleries that offers cultural education for all groups, with a particular focus on reaching those who have not always been represented in the museum world in general. The purpose of the study is to describe multisensory norms in relation to developing and improving the range of cultural mediation and education offered in the various museum spaces. The study highlights both challenges and difficulties in the field of broadening participation. Based on interviews and memos, this study demonstrates an openness and willingness on the part of the museum's education department, which has resulted in new strategies for their development work to include more visitors and target groups. Another part of the study has been to note subtle power relations, in order to describe the struggle for public museum space and how multisensory norms can be understood as part of that struggle. The results and analysis are presented in six parts. The first part is a description of the location of the study, which describes the department's work with education and activities, followed by a brief history of the museum itself. This is followed by an introduction to the remaining sections, which describe several ongoing projects in various phases that include multisensory techniques. The aim is to show what is happening in the various projects that have been started within the museum, which demonstrate new strategies that promote cultural development that caters to more people, which is the basis for this study. In order to understand these challenges, a deeper understanding of knowledge spanning several disciplines is needed, with a subtle form of listening which is a contribution that follows in the final discussion, where social sustainability and the democratic perspective are also a necessity in the creative aspects of the activity. The result of my study is that multisensory techniques in museums contribute to both accessibility and broader participation, surrounded by democratic values, the combination of which is important for the future.

INNEHÅLL

1. Inledning ... 6

1.1 Introduktion ... 6

1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsningar ... 8

1.3 Disposition ... 8

1.4 Tidigare forskning och kunskapsöversikt ... 9

Multisensoriska metoder ... 9

Kulturförmedling ... 10

Multisensorisk design förenat med möjligheter ... 11

Gestaltning med dofter ... 12

Nätverksbyggande och utveckling ... 12

Museet som demokratisk träffpunkt ... 13

En konstnärlig kommunikation av känslor ... 14

1.5 Teori ... 15

Kamper om offentliga rum ... 15

Tillträde till det offentliga rummet ... 17

Subtila maktrelationer ... 18

Att fånga in demokratin ... 18

Inkludering av alla sinnen ... 18

Kulturarvsberättelser och överlappande medier ... 19

1.6 Material och metod ... 21

Kulturstudier ... 21

En början till inträde ... 22

Walk along-intervjuer ... 22

Observationer ... 24

Att lyssna i gemenskap ... 25

1.7 Massmedialt material ... 25

1.8 Etiska hänsynstaganden ... 25

2. Resultat och analys ... 26
2.1 Platsen för undersökningen ... 26
Aktiviteter och utbildning ... 27
En kort historisk bakgrund av Uffizi-gallerierna ... 28
Palazzo Pitti ... 28
Mångfald och inkludering ... 30
2.2 Inledning: en plats med hopp att öppna upp för fler ... 30
En del av ett resultat på vägen ... 33
2.3 Trädgårdsestetik och makt ... 35
2.4 Att med offentliga rum förflytta demokratin ... 39
En observation bland citrusträd och offentliga utomhusrum ... 40
Bland växande groddar ... 41
Rummet och demokrati ... 44
Fler växande groddar ... 45
Konvergens och makt ... 49
Inkludering av ett sinne ... 50
2.5 Samarbeten och drivande krafter ... 51
En promenad i sinnenas trädgård ... 54
2.6 Ett uppstartande projekt ... 56
3. Slutdiskussion ... 66
3.1 Sammanfattning ... 66
Multisensoriska normer ... 66
Det breddande deltagandets strategi ... 68
Kampen om det offentliga museirummet ... 70
3.2 Slutsats ... 72
3.3 Vidare Forskning ... 74
4. Bibliografi ... 76
4.1 Litteratur ... 76

4.2 Tidningsartiklar 78

4.3 Elektroniska källor 78

Bilaga 1. Intervjuguide I..... 83

Bilaga 2. Intervjuguide II..... 84

Bilaga 3. Intervjuguide III..... 85

1. Inledning

1.1 Introduktion

> …”when the museum no longer presents itself merely as a place where exhibitions of a valid scientific level are rightly held, but... it is also perceived as a place where accessibility is for everyone, then our opportunities will become more and more concrete and therefore there will be no need to explain this work because everyone will know what is meant by accessibility and cultural mediation.”
>
> *Informant 1*

Citatet ovan är hämtat från en intervju med en tjänsteperson vid avdelningen för kulturförmedling och tillgänglighet vid Uffizi-gallerierna i Florens i Italien, som är en av flera intervjuer med tjänstemän för denna uppsats. Citatet fångar hur de verksamma som jag följt under min tid på Uffizi-gallerierna, på olika sätt förstår museet som en plats för alla.

Ett museums status och verksamhet är intressant kopplat till master-programmet *Kultur och demokrati*, eftersom museet som plats är direkt kopplat till kulturarv och samhörighet men även maktfrågor, inkludering, tillgänglighet samt idéer om vilka som räknas in eller tillåts ha en känsla av att tillhöra folket eller demos. I just den här uppsatsen handlar det också om kroppen, normer och vilka sinnen som får oss att känna tillhörighet i det offentliga rummet.

Det offentliga utrymmet är sammanflätat med samhällets demokratiska strukturer i en komplex dialektik, vilket gör att det offentliga rummet även skulle kunna jämföras med museirummet. I boken *The empty place: Democracy and public space* (2014), förklarar författaren Teresa Hoskyns, arkitekturteoretiker och forskare inom tvärvetenskap, att metoder och teorier för en deltagande demokrati är något som har vuxit fram i Italien i form av sociala center och lokala sociala forum från den sociala rättviserörelsen. Nätverk av sociala mötesplatser i Italien har varit en parallell politisk sfär som, snarare än att försöka vinna statsmakt, har tillhandahållit alternativa statliga tjänster som till exempel daghem och stöd till flyktingar, samtidigt som dessa nätverk har konfronterat staten genom direkt aktion, beskriver Hoskyns.

Hur samhällets strukturer producerar demokratiska relationer och modeller i det

offentliga rummet, tydliggör Hoskyns med sin forskning. Den förevisar även att det offentliga rummet producerar strukturer för demokrati i en representativ mening, i en mängd olika typer av offentliga rum, utomhus såväl som inomhus, och som varierar i grad av demokrati (Hoskyns 2014, s. 175).

I denna masteruppsats har jag valt att följa några exempel av multisensoriska projekt i museirummet ihop med en avdelnings kulturförmedling, i form av utbildning och aktiviteter inom Uffizi-gallerierna i Italien. Tack vare två olika stipendium från studentutbytesprogrammet Erasmus+, som också är en del av EU:s kulturpolitik, erhölls jag en plats vid Avdelningen för kulturförmedling och tillgänglighet samt Utbildnings- och forskningsavdelningen: *Dipartimento mediazione Culturale e Accessibilita - Divisione Educazione e Ricerca*, vid Uffizi-gallerierna i Florens, Italien. Under hösten 2023 hade jag möjligheten att skriva en rapport i samband med delkursen *Kulturens praktiska fält*, om vad Uffizi-galleriernas museikomplex består av idag, och var stationerad inom samma institution och avdelning.

Denna uppsats kan till viss del även ses som en fortsättning som bygger på den studie som utgjorde min kandidatuppsats 2022, vars titel är *”Hur doft kan fungera som medium i utställningars sammanhang”*. Mitt privata intresse av hur människor har använt och levt med olika doftande material, tog sin början i samband med olika besök vid arkeologiska museer i Italien flera år tidigare.

Under våren 2024 har jag undersökt hur denna avdelning arbetar med att öka tillgängligheten, och hur de i sin verksamhet utvecklar nya uttryck i museirummet, för att göra det möjligt för alla målgrupper att ta del av museets samlingar och kulturarv. Denna studie hänger också samman med större samhällsomvandlingar, där frågan om vem kulturen tillhör och vad folket är, precis som vilka former av konst som definierar det folkliga eller det gemensamma. Mitt analytiska arbete har varit att beskriva tre olika pågående multisensoriska projekt inom konst, aktiviteter och utbildning, och hur dessa projekt bland annat bidrar till en ökad inkludering. Projekten har kritiskt granskats med kulturvetenskaplig metodologi och kvalitativa metoder för att bidra till en ökad förståelse för de beskrivna projekten i sitt skede och process. Betydande delar i min granskning har även handlat om mångfald, yttrandefrihet och ett breddat deltagande utifrån ett demokratiskt perspektiv. Det empiriska material som ligger till grund för min studie är fältanteckningar, observationer, textmaterial från museets hemsida, litteratur från museets bibliotek och avdelning, intervjuer av tjänstepersoner och samarbetspartners. Målgrupperna för den avdelning där min

studie är gjord är barn och unga, personer med funktionsvariationer samt personer med speciella behov.

1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsningar

Syftet med denna uppsats har varit att beskriva multisensoriska normer i förhållande till att utveckla och förbättra utbudet av kulturförmedling och utbildningar inom museirummet, främst för målgrupper som tidigare varit marginaliserade. En utmaning och svårighet är att bredda deltagandet för att kunna se nya strategier inför det. I denna studie har jag även varit intresserad av subtila maktrelationer, för att kunna beskriva kampen om det offentliga museirummet.

För att uppnå syftet utgår jag från följande frågeställningar:

- Hur kan multisensoriska normer utmanas och hanteras i samverkan med besökare såväl som arbetsgrupper?

- På vilka sätt bidrar ett multisensoriskt system till ett breddat deltagande, med fokus på vilka kroppar eller grupper av människor som det inkluderar och exkluderar?

- Hur utmanar multisensoriska metoder museet som plats, och hur kan det mulitsensoriska förstås som del i kampen om det offentliga rummet?

1.3 Disposition

Mitt resultat redovisas direkt efter analysdelen i tre olika rubrikavsnitt utifrån frågeställningarnas ordning, följt av en slutdiskussion och vidare forskning.

1.4 Tidigare forskning och kunskapsöversikt

Den tidigare forskningen har motiverat min studie och ämnesval, om hur ett konstverk eller annat innehåll i ett museum kan berätta om vårt kulturarv genom att använda uttryck som inkluderar fler eller alla sinnen. Då kulturarv innefattar både det som är materiellt och immateriellt, så inrymmer själva ordet kulturarv något som skapats av människor som på något vis även förts vidare mellan oss människor genom generationer. Ämnesvalet handlar också om att finna nya verktyg som kan underlätta kommunikationen och lärandet om kulturarvet, och som inkluderar fler besökare och målgrupper som aldrig har uppsökt ett museum. Här är det demokratiska perspektivet väsentligt, för att visa att demokrati inte bara är ett styrelseskick - utan ett hopp om någonting, som kan förklaras och liknas vid en idé om samhället, och att det är något som görs i vardagen (Taylor 2019, s. 10).

Den tidigare forskningen har således bidragit till en hjälp och förståelse att kunna analysera ur flera olika perspektiv och att kritiskt kunna granska multisensoriska tekniker i olika sammanhang. Berättelserna om hur vi kommunicerar kulturarv har en stor betydelse för många olika grupper, och lika viktigt är representationen av vilka som får ta plats i vårt berättande om kulturarv. Exempel på hur man når nya röster som tidigare inte varit självklara. Det kan vara att uppleva ett konstverk eller utställning på ett mer sinnligt sätt genom våra olika sinnen. Den tidigare forskningen stödjer således min tes om att det behövs en bredare kunskapsöversikt som integrerar med våra känslor, minnen och berättelser som kan ta det immateriella kulturarvet till nya dimensioner.

Multisensoriska metoder

Forskare har bidragit till att allt fler omvärderar synen på våra sinnen i samband med konst. Till exempel har Patricia Bérubé, med doktorsexamen i kulturell mediering, bedrivit studier om ett mer inkluderande museum och om utveckling av multisensoriska metoder för bildkonst för synskadade besökare. Bérubés arbete hakar tag i flera beröringspunkter som inbegriper att utforska ur ett samhällsperspektiv och som genererar demokratiska infallsvinklar. Bérubés studie har genomgående perspektivet som omfattar målgrupper med funktionsvariationer, och hennes arbete är uppbyggt enligt tvärvetenskapliga forskningsmetoder som omfattar flera närliggande områden till denna uppsats. Bérubés ämnessfärer visar också på vikten av tvärvetenskapliga studier, just för att förstå de helheter som gagnar ett hållbart samhälle. Hennes

studier närmar sig från flera håll mina egna intressen för till exempel inkludering, tillgänglighet men även vikten av att utveckla nya metoder som berör flera sinnen i samband med konst, samt att det kan vara förknippat med demokrati. Det som gör Bérubés forskning särskilt intressant är att koncentrationen har lagts till att främst översätta visuell konst till taktilt innehåll, där fokus har varit att tillgängliggöra för personer med synnedsättning. Bérubés studie tar en riktning, som tillför multisensoriska initiativ för blinda personer eller personer med nedsatt syn, och som inkluderar fler sinnen än känsel och beröring. I fokus hamnar ett resultat som kan bidra till en mer grundlig kompetens vad beträffar en multisensorisk översättning, och som med fördel kan användas inom kognitiv psykologi och sensorisk museologi (Bérubés 2022, s. ii).

Jag fann Bérubés arbete intressant eftersom det inbegrep en förklaring om att måleri vanligtvis ses som en konstform som når besökare i en distanserad relation, och som tvingar dem att förlita sig på synen för att uppskatta innehållet, inklusive färgerna. Bérubés sökande efter slutsatser visade att det hittills inte hade föreslagits några taktila lösningar på problemet med tillgång till färg i målningar, då vissa människor inte kan uppfatta ett konstverk på grund av synnedsättning. Hennes studie som innefattade om det skulle vara genomförbart att översätta färgerna i en målning till taktila former, gav en mer övertygande bild om att det även vore möjligt att översätta en målning med doftande material (Bérubés 2022, s. 7).

Kulturförmedling

Bérubés nämner begreppet ”kulturförmedling” i sin studie, med en förklaring som visar sitt ursprung i den franska sedvänjan inom museer, ävenledes som ett bredare begrepp, ”médiation culturelle” eller kulturell förmedling (refererat till Caillet 1995, 1–24; Lafortune 2013; Kunz-Ott 2008). Betydelsen av detta begrepp är en metodologi som kan innefatta en rad metoder med ett syfte att omvandla betraktaren eller besökaren för att skapa mer intresse och en mer insatt publik. Metoderna kan ske genom olika tolkningsprocesser som museets personal erbjuder under guidade visningar (refererat till Kochukhova 2019, 258) och som går i linje med det arbete som görs vid Uffizi-gallerierna.

Bakåt i historien fanns idén om att kategorisera sina besökare vilket ledde till social ojämlikhet. Då man ansåg en del personer i praktiken inte passade in i någon specifik grupp, betraktades de istället som en icke-publik av många kulturinstitutioner.

Det är av vikt att påminna oss om att vissa grupper utestängts från gallerier och museer under en lång tid på grund av sina funktionsvariationer (Bérubés 2022, s. 4).

Bérubés menar att det är väsentligt att förstå de sociala omständigheter som har bidragit till att en del målgrupper tidigare utestängts, och att historien bakom sådana mönster inom konstinstitutioner måste undersökas (Bérubés 2022, s. 9). En konsekvens var ett så kallat högkultursystem som var en form av en hierarkiskt kategorisering i slutet på 1800-talet i Amerika, och som spelade en viktig roll i strukturerandet av social ojämlikhet, i den meningen att museer förväntade sig att besökare från alla sociala klasser skulle uppföra sig som överklassen under ett museibesök. Pierre Bourdieu, sociolog och forskare (1930-2002), menade att denna högkultur, till exempel inom museer, spelade en stor roll i skapandet av sociala skillnader (refererat i McClellan 2003, 59). För att få en möjlighet att komma till ett museum var kravet att besökarna var tysta och passiva (refererat till Levine 1990). Genom att föreskriva hur en social etikett skulle se ut för att vara acceptabel, så skapade dessa konstruktioner inom högkulturen även en sensorisk rangordning, där synen var överlägsen och avgörande för att förstå olika konstformer (Bérubés 2022, s. 9-10). Detta visar på en komplexitet i historien, dels att vissa grupper har uteslutits helt inom museer eller andra kulturinstitutioner, men även att en sensorisk rangordning har påverkat oss att förstå konst, något som sträcker sig bakåt till Aristoteles kategorisering av sinnena (Smith 2007, s. 28).

Forskaren Anne Sophie Grassin menar är att det som nu sker i vår samtid är en märkbar vändpunkt för kulturförmedling, som vänder sig till museer, kulturarv samt vetenskaplig och teknisk kultur, där den totala upplevelsen av ett verk hamnar i fokus (Grassin 2022a). De äldre sensoriska kategoriseringarna har tidigare skapat en norm om vad som påverkar sinnesstämningar men framför allt vilka som kroppar som har haft tillträde till museet. Denna vändpunkt är en väg till förändring och samtidigt en stor utmaning för museer att hålla riktningen mot det som inte är färdigutvecklat ännu.

Multisensorisk design förenat med möjligheter

Charles Spence, forskare inom integration av information genom olika sinnen, anser att det finns ett breddat intresse för olika former att förstärkta upplevelser vid till exempel ett museum. Han menar att det ger ett hopp om en ökning av engagemang, vilket även kan bidra till att lösa vissa problem kring tillgänglighet för synskadade

besökare. Spence framhåller att en av de olika teknikerna för att förädla multisensoriska upplevelser, kan vara att använda utvalda dofter för att på så vis stämma överens eller förstärka ett konstverk eller utställning (Spence 2020, s. 1). Spence visar på många olika exempel på multisensoriska projekt och inom olika konstarter. Flera museer har visat hur de har gått till väga, som *Museo del Prado* i Madrid (Airparfum, 2024) och *Musée du Louvre* i Paris. Spence forskning är särskilt intressant då den dels ger prov på många exempel över tid, men som även visar på en bredd av möjligheter av en multisensorisk design (Spence 2020, s. 4ff, 2020).

Gestaltning med dofter

Spence menar att använda dofter är ett populärt tillvägagångssätt för att förbättra upplevelsen av multisensoriska verk, för att förstärka ett uttryck i konsten eller museets utställning. Spence framhåller även att besökares upplevelse av konstverk ihop med omgivande dofter inte alltid är garanterat positiva, och det gäller både den emotionella reaktionen under ett betraktande eller besökarens minne av en tidigare multisensorisk upplevelse. Spence visar på svårigheten med att gestalta med dofter. Därför rekommenderar han en viss försiktighet för de som överväger att förstärka sina multisensoriska konstverk och utställningar med omslutande, doftande material (Spence 2020, s. 1). Ett annat exempel på där det doftande materialet inte alltid fallit väl ut är inom filmvärlden och i biografens rum (Spence 2020, s. 4).

Det som jag tycker är av vikt med Spence forskning är att den visar på en omfattande bredd av multisensoriska verk och utställningar, och som går tillbaka decennier i tiden. Det visar på att det är en växande utveckling som pågår, och att bredda kunskapen om de multisensoriska verktygen i konst och pedagogik inte är något nytt. Han skriver även om att gestalta med dofter, men även om svårigheterna att nå ett bra och trovärdigt resultat. Det är alla relevanta delar som ger ett bra underlag till min studie.

Nätverksbyggande och utveckling

Den tidigare forskningen är avgörande för att kunna förstå hur museerna utvecklas. Det finns även ett mer övergripande problem att notera, där museer och konstinstitutioner över hela världen mäter regelbundet effekterna av en svårighet i känsligheten för konstverk. Trots att de olika målgrupperna av besökare är många, så är det svårt att få dem att stanna mer än några sekunder framför till exempel

konstverk. Detta innebär att få kan göra en grundlig sammanfattning av vad de har sett och upplevt, vilket leder till att ett stort antal besökare går miste om en djupare estetisk upplevelse. För att bemöta denna kris av uppmärksamhet, anses det av vikt att förnya formerna för möten med olika verk (Grassin 2022a). Grassins text är en uppmaning till nätverksbildande inom museet genom ICOM:s internationella kommitté för utbildning och kulturell verksamhet. Själva nätverksbildandet är en viktig del för museer runt om i världen att ta sig an vad som krävs för att nå nya, djupare estetiska upplevelser, men som även kan bli en del i den samtida forskningen, då den lyfter övergripande svårigheter att nå de mål som önskas (Grassin 2022a).

Det är talande när en forskare inom museologi och som representerar den globala museigemenskapen ICOM, och som söker nya gemenskaper och nätverk för att utveckla känsligheten i konstverk och utställningar. Grassin beskriver något som talar för vår samtid, om en utveckling och att hitta nya vägar inom museet, som hade en liknande parallell till min studie vid Uffizi-galleriet. Hon menar att museerna har inlett en känslig vändpunkt för kulturförmedling (Grassin 2022b).

Museet som demokratisk träffpunkt

Vad beträffar accepterade former och innehåll i en utställning, förklarar Lennart Palmqvist, verksam forskare, museolog och arkeolog, att en utställning kan definieras som en konstellation och arrangemang av olika ting i ett separat rum för en social interaktion. Ett resultat av en sådan iscensättning förklaras med att en utställning blir en artefakt som gestaltats med en riktad intention, med andra ord med ett slutmål att skapa en effekt. Palmqvist menar att huvudfrågan för att förstå denna intention är att analysera utställningens funktion, och att det är en fråga om kommunikation. En utställningsform utgår således från en bestämd modell av kommunikation. Han nämner tre museologiska former som under 1900-talet delat in utställningsspråket i utställningssammanhang och inom museet. Dessa tre består av en föremåls-centrerad reflexiv modell, en kunskapsförmedlande transitiv modell samt en brukarrelaterad inklusiv modell (Palmqvist 2002, s. 3). Palmqvist beskriver även att kulturhistoriska museer har på ett klassiskt sätt försökt att nå ett mål om att återskapa det förflutna på olika sätt som är synonymt för dem med minne och identitet. Identitet kan innebära att ha ett syfte att sträcka sig till alla besökare, genom att låta publiken i utställningen dela ansvaret för det som presenteras. Museet blir på så vis en demokratisk träffpunkt med det förflutna och samtiden. Palmqvist framhåller att från

samhällets håll finns en förhoppning att museerna och deras organisations aktiviteter ska främja till att göra specifika uppfattningar av till exempel historia och berättelser, samt att göra dem lättillgängliga utan att föreskriva vilket som är det rätta. För att uppfylla dessa förväntningar och anspråk från samhället, bidrar allt fler historiska museer med insatser på interaktivitet och upplevelse (Palmqvist 2002, s. 8).

Palmqvists diskussion ger en relevant riktlinje för en förståelse av multi-sensoriska uttryck och för denna studie. Att kunna ge en förstärkning åt våra sinnen ger inte bara en fördjupning när vi interagerar med till exempel ett konstverk. Lika viktiga är berättelserna som kommer från besökaren, som har möjligheten att undersöka ett verk på ett djupare plan som till och med nuddar vid känslor och minne.

En konstnärlig kommunikation av känslor

Melissa J Dolese, biträdande professor i psykologi och Aaron Kozbelt, professor i psykologi skriver om att flertalet uppfattningar i samband med en estetisk upplevelse börjar med perception. Att ett objekt uppfattas i termer av affordance, som syftar på potentialer för handling, kan vara till exempel handtaget på en kaffemugg som inbjuder till ett grepp. Det kan beskrivas som designprinciper som bygger på en idé om att ett objekt ska föreslå lämpliga beteenden. Utöver funktionalitet innebär uppfattningen av affordance även kognitiva, emotionella och estetiska processer, som uppstår i en interaktion. Artefakter som målningar kan vanligtvis inte bidra till en fysisk affordance, som handtaget på kaffemuggar, men konst är en viktig källa till andra typer av affordance, som till exempel estetiska och sociala. En affordance involverar en kommunikativ process och ger samtidigt en invit till sökande efter mening. Vi interagerar med konstverk med en underförstådd medvetenhet om att konstverken har skapats av andra människor. Detta kan beskrivas som att vi är sociala varelser i vår evolutionära överlevnad, då vi är beroende av att kommunicera och dela mening med andra. Denna tendens överförs till våra interaktioner med konstverk. Konstverken kan därmed bli som förlängningar av sina skapare (refererat till Newman et al. 2014), och en konstnärlig kommunikation kan även inkludera i att kommunicera särskilda känslor och ge en påverkan av kontextuell information (J Dolese och Kozbelt 2002, s. 1).

Begreppet affordance har en betydelse i denna studie för att förklara vad som kan uppstå vid en interaktion med ett konstverk. Då affordance uppmanar till handling

är det något som kan vara till god hjälp i utbildningssammanhang då affordanser blir vägledande.

De centrala resultaten från den tidigare forskningen visar övergripande på att det finns ett behov att vidga kommunikationen och lärandet om våra kulturarv med nya, fördjupade pedagogiska sätt, där känslor genom fler sinnen i samband med konst måste få en tydligare plats. Att beskriva utifrån sinnen som tidigare inte ingått inom normen inom konst och museisammanhang, så behövs nya teoretiska ramar och strategier men också ett demokratiskt förhållningssätt. En sådan utveckling kräver även nya demokratiska utrymmen. Forskningsresultaten visar på två delar av en väsentlig kamp om det offentliga museirummet. Det ena är maktrelationer som tidigare har inneburit en exkludering av vissa grupper, och det andra är motståndet att använda av fler sinnen än synen som vid uttryck och interagerande i samband med konstverk eller utställningar. Denna kunskapsöversikt har gett en bakgrund och förankring till mina frågeställningar i denna studie.

1.5 Teori

För att komma fram till ett resultat av min analys har jag arbetat med olika teorier som varit avgörande för att nå ett diskussionsunderlag, som berör nya utmaningar och främjar en hållbar framtid inom konstpedagogik, i detta fall inom museet. Museer som kunskapsforum står inför stora utmaningar gentemot sina målgrupper, där alla medborgare ska kunna ta del av museets samlingar, inte minst för att öka demokratiska offentliga liv. Öppenhet och gemenskap kan kanske kännas självklart, men kan tålas att granskas kritiskt och sociologiskt emellanåt, för att granska vilka man inte når inom sin kulturinstitution. De teorier som nämns är samtidigt centrala begrepp och utgångspunkter som har varit vägledande i min undersökning, hur jag gradvis sorterat material och för att nå ett slutresultat av min analys (Nilsson och Arvidsson 2022, s. 16).

Kamper om offentliga rum

Några teoretiska ingångar kommer bland annat från Hoskyns bok *The empty place, democracy and public space* (2014), om offentlighet och platser att mötas på. Det demokratiska perspektivet, inkludering och mångfald är delar som jag särskilt vill

belysa, och som ger prägel till de projekt som beskrivs i denna text, men som även inkluderar maktfrågor.

Demokratier kan delvis beskrivas som regeringsformen som representerar folket i utövandet av politisk makt. Vi tänker ofta på fria val, eller en representativ, demokratisk omröstning eller en parlamentarisk demokrati, men av verklighetens miljontals människor så utmanas den parlamentariska demokratin ständigt i teori och praktik. Hoskyns hänvisar till Chantal Mouffe, professor i statsvetenskap, politisk filosof och teoretiker, och hennes argument för att ett medborgarskap är en förutsättning för kollektivt handlande, och beskriver en deltagardemokrati som ett aktivt medborgarskap. Ett aktivt medborgarskap kräver någon form av demokratiskt, offentligt liv. Demokratiska liv kräver därför ett aktivt politiskt offentligt rum. För om detta inte är en del av vardagen, att utöva politik, så avpolitiseras de offentliga rum vi vistas i (Hoskyns 2013, föreläsning).

Hoskyns nämner även Doreen Massey, brittisk samhällsvetare och geograf (1944-2016), som har hävdat att identiteter eller enheter är rumsligt konstituerade. Demokrati kan komma in i det offentliga rummet på en mängd olika sätt, i dess planering och utformning, eller i dess användning och praktik. Den sociala forum-rörelsen tillhandahåller en struktur för deltagardemokrati, som kopplar samman forum över hela världen till en demokratisk ram och gör det möjligt för grupper eller enskilda i civilsamhället att delta i frågor från en global nivå till den mest lokala skalan. Tillgången till offentligt utrymme för sociala forum och deltagardemokratiska metoder kan dock variera enormt i olika städer (Hoskyns 2014, s. 179).

Hoskyns menar att utmaningen för den globala demokratin är nu att koppla samman demokratins rumsliga praxis med världsomfattande institutioner. Detta visar oss att representativa institutioner inte alltid är öppna för deltagardemokratiska metoder, som kräver en radikal reform av representativa institutioner för att skapa formella diskussionsutrymmen mellan civilsamhället och förvaltningar, som istället bildar deltagardemokratiska handlingsutrymmen (Hoskyns 2014, s. 180).

En av anledningarna att jag valde att Hoskyns skulle ingå i teoridelen är att hennes teori visar inte bara vikten av att mötas, utan även att använda nya tekniker för att öka inkluderingen. Det gör att hennes teori kan sättas i samband med museers skeende och kulturell utveckling som de står inför i framtiden. Att konst och kultur är viktiga delar för människan är inte bara en del av vårt kulturarv, utan även en form av yttrandefrihet som ska leva vidare för framtidens generationer. Museer har en

möjlighet att bidra till ökad social hållbarhet, som kan sättas in i större sammanhang. Museet har därför en viktig roll att fortsätta att utvecklas för ännu mer mottagande av alla grupper och fånga in deras röster. Det berikar, stärker och främjar institutionerna och framför allt bidrar detta till både ett hållbarhetsperspektiv och ett demokratiskt perspektiv. En annan idé som Hoskyns framhåller är att vi måste föreställa oss alternativ till de konsumtionsutrymmen som nyliberalismen producerar, för att istället sätta vetenskaplig fakta i ett nytt rum som bidrar till en deltagardemokrati med aktiviteter och diskussioner som samtidigt samexisterar och öppnar upp för mångfald (Hoskyns 2014, s. 179-180).

Tillträde till det offentliga rummet

Berit Larsson, genusforskare och grundare av Kvinnofolkhögskolan i Göteborg, har skrivit omfattande om det offentliga rummet och om människors tillträde till offentligheten. Larsson beskriver även en del som kan förklaras som den organiska, intellektuella och kritiska pedagogiken, och framhåller Antonio Gramsci (1891-1937), filosof och politiker, som visade ett omfattande intresse för utbildning och undervisning. Gramsci ansåg att barn i tidig ålder nödvändigtvis inte skulle ta riktning mot en karriär, utan hellre undersöka sina egna förmågor och talanger. Det som han lyfte fram mest i sin pedagogik var att skapa utrymme för att experimentera. Inom fältet att upptäcka nytt, stod Gramsci för att tänka kritiskt, att ha dialog med andra och att använda flera undersökande frågor som till exempel varför och på vilka grunder. Hans intresse för pedagogik och i att undervisa riktade sig inte bara för barn och unga utan inkluderade även vuxenutbildning (Larsson 2010*,* s. 155). Gramscis teorier är intressanta eftersom det beskriver det hegemoniska tänkandet, som inbegriper normer som sällan ifrågasätts (Eriksson, Larsson, Lundberg och Nordvall 2019, s. 87). Om varför det är så, var något som präglade Gramscis teorier och som går att sätta in i flera kontexter och sammanhang i samhället. Det Larsson visar är att Gramsci hade en utvecklad teori om utbildning och som talade för att den aldrig kan vara helt neutral, då den präglas av den dominerade kulturpolitiken (Larsson 2010*,* s. 154).

Subtila maktrelationer

Les Back, sociolog, har skrivit boken *The art of listening* (2007), en bok som har bidragit till avsikten att lyssna sociologiskt i denna undersökning. Back är även författare till böcker om bland annat rasism, musik och urbana kulturer, och menar att teorins användbarhet ligger i dess förmåga att inbjuda oss att ställa olika frågor om den sociala världen, för att förstå större sammanhang.

Back fångar även upp att sociologins uppgift är att uppmärksamma de olika fragmenten, rösterna och berättelserna som annars skulle gå förbi oss eller ignoreras. Detta passar väl in i Backs teori om ett tänkande med alla våra sinnen, som kan bidra till att kunna uppfatta det subtila och ställa fler frågor om vår värld (Back 2007, s. 8). Backs teorier har varit viktiga verktyg i min studie, som att till exempel lyssna efter det som inte hörs. Att tänka med alla sinnen har för mig varit en nödvändighet, för att komma fram till ett resultat och göra det mer synligt. Att vara lyhörd mot det svårfångade ger oss en mer rättvis bild av en gemenskap eller samhälle, men som även inbegriper att notera subtila maktstrukturer.

Att fånga in demokratin

Boken *Democracy May Not Exist But We'll Miss it When It's Gone* (2019), sätter begreppet och ordet demokrati i en bredare bemärkelse. Den kanadensisk-amerikanska författaren Astra Taylor (f. 1979), även dokumentärfilmare, aktivist och musiker - tillför insikter om att demokratin i många fall inte lever upp till sitt löfte. En verklig demokrati, som vi beskriver som inkluderande och jämlik, är en diskussion som Taylor för, och om att den kanske aldrig har existerat? (Taylor 2019, s. 2) Men demokrati är något vi ändå försöker fånga in och nå (Taylor 2019, s. 1).

Taylors resonemang, teoretiska ramar och perspektiv känns viktiga att ha med i denna studie för att definiera vad demokrati kan vara. Taylor påminner oss om demokratins mörka historia, och om ett spänningsfält som handlar om tro och om vilken sida vi står på. Hon menar att vi ibland behöver reflektera över vad demokrati kan vara för att förstå dess innebörd (Taylor 2019, s. 13).

Inkludering av alla sinnen

I denna studie förklarar jag multisensorialitet och hur multisensoriska metoder kan utmana museet som plats, men även hur multisensoriska aktiviteter kan förstås som del i kampen om det offentliga rummet. Francesca Bacci har publicerat en bok, *Art &*

The senses (2013), tillsammans med forskaren David Melcher. De har i samband med denna bok utforskat samspelet mellan perception, uppmärksamhet, minne och handling inom ett kognitivt, neurovetenskapligt ramverk. Denna multidisciplinära bok har bidragit till flera teoretiska ingångar och perspektiv som förklarar hur sensoriska perceptioner avspeglar vår personliga historia och kultur, samt hur vår hjärna kombinerar sensorisk information. En multisensorisk teknik bidrar ofta till att besökaren vill vara kvar och undersöka, vilket kan gå i linje med att satsa mer på upplevelser och interaktivitet.

I ett av avsnitten i Bacci och Melchers bok *Art and the senses*, skriver Spence att han stödjer diskussionen när våra sinnen får förstärkning, att det kan resultera i att besökare stannar kvar längre vid ett konstverk och som även kan innebära att de vill komma tillbaka. Spence menar att förståelsen för multisensoriska uttryck har ökat och att karaktären av mänsklig perception, har vuxit fram från den kognitiva och neurovetenskapliga forskningen. Med andra ord så stimulerar en multisensorisk design av objekt och miljö våra sinnen på ett mer effektivt sätt, och som kan utgöra en särskild värdefull riktning till en rikare och mer minnesvärd upplevelse (Bacci och Melcher 2013, s. 101).

I Bacci och Melchers bok beskriver flera humanistiska forskare, vetenskaps-män och konstnärer de olika sinnena i relation till konst, interaktion och den multisensoriska estetiken. Ett kapitel fångar även in kognitiv neurovetenskap i samband med film och narrativ, som är ett område vars teorier ibland kan passa in för att beskriva effekterna av en multisensorisk design. Genom att blanda olika tekniker så når resultatet den immersiva besökaren, och vad det består av mer exakt är både individuellt och fortfarande delvis outforskat, där multisensoriska metoder kan visa vägen (Bacci och Melcher 2013, s. 2).

Kulturarvsberättelser och överlappande medier

För att utveckla nya metoder för att berätta och visualisera kulturarv, har en stor vikt lagts vid digitala tekniker under vår samtid. Enligt forskare är det dock angeläget att både ny och gammal media möts. Detta kan innebära nya korsvägar inom kulturen och främja på så vis till ett samskapande i kreativa processer. Henry Jenkins, amerikansk medieforskare och professor i kommunikation, journalistik och filmkonst, beskriver att det inte bara är ett tekniskt skifte som vi har gått in i, utan något med betydligt bredare omfång. Konvergens kan förändra förhållandet mellan nuvarande

teknik och allt som ryms inom det begreppet, med ett förtydligande att förändringen är och förblir en ständig process och som aldrig når en slutpunkt. Jenkins menar att dessa vägskäl mellan medier, gamla som nya, kräver ett deltagande inom kulturen och att det resultatet kommer förmodligen att kännetecknа framtidens offentliga kultur (Jenkins 2006, s. 1ff).

Transmedia storytelling är ett tvärvetenskapligt begrepp och perspektiv som kan användas för att beskriva en mångfacetterad uttrycksform som kan vara både dynamiskt och levande. Begreppet förknippas ofta med ny teknik och nya estetiska uttryck på digitala plattformar, men det är en modell som använts sedan antiken. Metoden kan innebära att berättelsen eller kommunikationen kan skapa en otrolig kraft, och inte minst ge en känslomässig respons från betraktaren. De som skapar med transmedia storytelling kan uppnå nya mål, men det är viktigt att känna till de olika teorierna inom denna form av storytelling för att kunna delta i en diskussion med relevanta argument i ett skapande (Jenkins 2010, s. 943-958). Begreppet används ofta i filmvärlden, men som metod kan denna teknik fungera lika bra i en mer avskalad form av överlappande medier som kan vara ännu mer effektfulla och gripande. För att nå allt som ryms inom begreppet transmedia storytelling krävs en bekräftelse inom de kommunikativa delarna i dagens relation till samhället (Jenkins 2006, s. 1ff). Tanken och berättelsen är med andra ord lika viktig att förmedla i multisensoriska uttryck, precis som i en film, vilket gör att begreppet transmedia storytelling kan passa in att använda i beskrivningar av processer när fler sinnen tilltalas och när de medier som ingår överlappas. Andra teoretiska begrepp som kan förekomma i samband med lärande och kommunikation, för att kunna förklara multisensoriska uttryck, är mediekonvergens, affordance och multimodalitet. Dessa teoretiska begrepp ligger nära varann men kan ha olika fokus.

Min uppfattning är att kommunikation och berättande är två delar som är bärande i samband med att utveckla och förbättra utbudet av kulturförmedling, som gör att Jenkins teorier känns viktiga att ha med i denna studie. Datoranimeringar beskrivs ofta som immersiva medier, men medier för fler sinnen måste därför också räknas in i dessa tekniska landskap. En tvärvetenskaplig forskning inom detta område finns redan vid Stockholms universitet i samband med virtual reality, där fokus bakåt i tiden har enbart varit på det vi kan se. Genom tvärvetenskaplig forskning har en grupp lyckats att utveckla ett system så att dofter kan styras med en speldator (Vetenskapsrådet 2022).

1.6 Material och metod

Denna studie bygger på kvalitativt material i form av etnografiska metoder, och som även kan beskrivas som kulturstudier. De olika materialen har varit nödvändiga för mitt slutresultat, och har till stor del bestått av intervjuer och observationer. Den tillhörande litteraturen har bidragit till ett resonemang i relation till de teoretiska perspektiven, och som har gett mig en ingång till att tillämpa kulturstudier och som innebär en central framtidssyn i den framtida kulturens förutsättningar.

Kulturstudier

Kulturstudier kan leda till en djupare förmåga som visar sambanden mellan makt och kulturpolitiska frågor, vilket har gett mig ett resultat till forskningsområden som har de betydande metodologiska verktygen, för att studera kultur som konstnärliga uttryck och kulturarv i en bredare och social mening (Couldry 2000, s. 5).

Nick Couldry, (f.1958) sociolog och professor i medier och kommunikation, talar om ett kulturellt utbyte och att kulturstudier kan liknas som en demokratisk plats. I sin bok *Inside culture: re-imagining the method of cultural studie*s (2000), ger han hänvisningar till att använda ett mycket brett spektrum av kulturella erfarenheter. Han menar att det går att se den demokratiska platsen på ett annat sätt, och att det behövs utrymmen i olika kulturella situationer, likt ett utrymme för ifrågasättande och reflexivitet som är ett annat sätt att förstå och föreställa sig själv och andra där kulturstudier tar plats. Han menar att beskrivningar och teorier om kulturell sammansatthet måste återföras till personers upplevelse av kultur, vilket kan vara de osäkra och svåra frågorna om till exempel tillhörighet och avståndstagande. I boken tar Couldry tag i kulturstudiers centrala fråga, det vill säga sambanden mellan kultur och makt. Han betonar tre grundregler i samband med kulturstudier, vilka består av öppenhet, komplexitet och reflexivitet (Couldry 2000, s. 4). Couldry menar att kulturstudier måste utforska ett mycket vidare fält av kulturella erfarenheter, som återspeglas specifikt i detaljerna i handling och tal (Couldry 2000, s. 136).

En början till inträde

Multisensoriska metoder kan ge oss nya verktyg för att öka perceptionen hos besökare samt att utveckla nya uttryck i konsten (Bacci 2021, föreläsning). Orden var på italienska och kom från en sändning från Uffizi-gallerierna, som jag lyssnade på av en tillfällighet under pandemin. Baccis ord och ämne prickade precis in det som jag intresserade mig för! Jag antecknade snabbt, tog skärmdumpar och sparade så mycket material som jag kunde få ihop från föreläsningen, och hoppades få användning av mina noteringar en dag. Det var något jag tänkte på ibland, när jag befann mig på plats vid Uffizi-gallerierna under mina praktikperioder, att Baccis ord hade öppnat en dörr till fortsättningen på något som driver min nyfikenhet.

Min första praktikperiod 2023 var vid samma avdelning som denna studie är gjord, *Dipartimento per Educazione - Area Mediazione Culturale e Accessibilità,* och resulterade i en rapport inom delkursen *Kulturens praktiska fält*, och denna första praktik har varit till en god hjälp och inblick i vad Uffizi-gallerienas omfattande museikomplex består av idag.

Studierna fortsatte under 2024, med möjligheten att återvända för en ny praktikplats vid Uffizi-gallerierna, och under denna period påbörjades skrivandet av ett uppsatsarbete som en avslutande del i masterprogrammet *Kultur och Demokrati*. Med hjälp av etnografiska metoder har jag följt den arbetsgrupp som ingått i de projekt som beskrivs i denna uppsats. Informanterna har stor kunskap och nyfikenhet inom sitt område, vilket även inbegriper de multisensoriska teknikerna som de använder i sina aktiviteter och utbildningar. Jag har haft en möjlighet att vara dem nära i deras arbete och projekt och fånga upp olika arbetsmetoder gentemot avdelningens målgrupper. Huvudspråket i all kommunikation har varit engelska under min vistelse, men har delvis gått över på italienska i vissa situationer då det har funnits krav på det italienska språket, till exempel vid obligatoriska utbildningar som alla inom institutionen måste genomgå.

Walk along-Intervjuer

En metod som jag har använt mig av är intervjuer och som har gett mig en del av mitt kvalitativa material är intervjuer. Intervjuerna valde jag att göra enligt en walk along-metod för att fånga in nya röster och ord i de pågående multisensoriska projekt som jag hade valt att följa. Intervjuerna har bidragit till ett uttrycksfullt material som

fångat upp flera intressanta tankar. Ett viktigt begrepp i detta sammanhang är reflexivitet som kan beskrivas som att referera tillbaka på sig själv och som kan påverka mina tolkningar, vilket har fått mig att reflektera över hela processen av intervjuer samt observationer (Lundgren 2013, s. 1). Min egen undran och intresse har varit en viktig del i mitt skrivande och som bidragit till fokus och vägledning (Back 2007, s. 173). Metodologin i processen har även inbegripit läran om metoder, och att den kan bestå av både metod och teori. Den kvalitativa metoden har bidragit till funderingar, idéer men även agerande. Det är en insamling av material som kan ge förståelse av en innebörd och meningsfullhet. Valet att göra intervjuer som en etnografisk metod har hjälpt till att nå information som leder till svar och relevanta slutsatser för mina frågeställningar (Nilsson och Arvidsson 2022, s. 3).

Jag började med att upprätta frågor i god tid, i en följd och omfattning som jag tyckte fångade in de delar som kändes relevanta till min studie. En viss hjälp med att rikta frågorna fick jag vid ett textseminarium redan innan jag hade påbörjat min praktik. Jag beräknade att en intervju skulle ta cirka en timme, vilket stämde förhållandevis bra. De jag önskade intervjua var de som jag arbetade allra närmast med. Intervjupersonerna har spelats in med röstmemo och iPhone, under promenader utomhus eller inomhus vid museet, där jag har följt de upprättade intervjuguiderna. Jag har gjort intervjuerna på italienska, transkriberat dem och översatt dem till engelska. Inför mitt slutresultat har jag haft hjälp av museets personal med att stämma av att översättningen är korrekt.

De intervjuer som gjorts har skapat en medvetenhet och som bidragit till att synliggöra en kontextkänslig interaktion mellan intervjuare och respondent, och det har tydligt visat hur båda sidor i en intervju är involverade i ett samskapande av innehåll som är ömsesidigt (Lundgren 2013*, s. 1).* Intervjuformen bidrog även till ett engagemang i museets naturliga miljöer som gjorde att platsen bidrog till en mer fenomenologisk etnografi, då walk along-formen dessutom blev en kombination av observationer som fångade in det sensoriska i de olika omgivningarna. För att det ska ske krävs att båda parter är där gemensamt (Kolankiewics, Liinason, Sage 2024, s. 232). Det har varit en utmaning att hantera både italienska och engelska, och att ställa frågorna på italienska och ta emot svaren på samma språk har gett en mer nyanserad bild. Det har krävts ett mer noggrant och tidskrävande översättnings-arbete, men det har samtidigt bidragit till att de rätta orden kommit fram på det sätt som jag önskat komma åt i de avgränsade situationerna när frågorna har besvarats.

Detta var ett medvetet val att försöka få intervjumaterialet att inverka på detaljer när intervjupersonerna beskrivit i vad de gör och hur de tänker inom sin verksamhet. Jag noterade även att informanterna kände sig också mer bekväma att få tala på sitt eget språk, varav en av dem talade enbart italienska. Valet av denna metod har inneburit färre intervjuer än vad som först var planerat, men har resulterat i ett mer kvalitetsnära material som har känts relevant att prioritera under denna studie. Det sociologiska lyssnandet har inneburit att hitta de rätta redskapen för min studie och bearbeta dem på ett sätt som har varit passande för intervjuformen (Back 2007, s. 164). Totalt gjordes 5 intervjuer med 4 personer, varav 3 inom min avdelningen där jag varit stationerad samt 1 vid intilliggande friluftsmuseum inom Uffizi-gallerierna där flera av de aktiviteter har hållits och som ingått i mina observationer mellan den 3 februari till 25 maj 2024. Ett schema låg till grund för en ordnad form i samband med de inspelade walk along-intervjuerna som gjorts med enskilda tjänstepersoner i arbetsteamet på museet. Jag har medvetet undvikit att intervjua besökare och deltagare, med syfte att inte göra någon skillnad på de olika deltagarna samt för att undvika tudelningen “vi och dem”. De olika projekten har varit i inledande faser, vilket också gjorde att intervjuer med deltagare och besökare inte kändes relevanta. Avdelningens ambition och mål är att alla besökare skall kunna upptäcka och lära sig på egen hand med de instrument som ingår i museets anpassade aktiviteter, oavsett ålder, funktionsvariation eller behov. Det är också en av de mest grundläggande demokratiska perspektiven som ska värna om varje individs rättigheter och lika värde.

Observationer

Ett annat betydande material har varit observationer från verksamhetens olika aktiviteter. I samband med varje observation valde jag att skriva minnes-anteckningar, och om vad som hände i de olika miljöerna. Anteckningarna skrev jag i medhavda anteckningsblock eller i appen Anteckningar på min iPhone. Jag har även studerat hur man skapar rum och miljöer i de olika projekten, samt att jag har varit närvarande tillsammans med de som jobbar i de utvalda projekten. Observationerna har mestadels varit deltagande observationer, och de har skett både inomhus och utomhus inom museets område, förutom en gång i externa lokaler i samband med en utbildningsmässa. Jag har till viss del även skrivit fältanteckningar för att inte gå miste om väsentliga detaljer, i och kring museet med anknytning till avdelningen för

kulturförmedling och utbildning. Resultatet av mina observationer har även bidragit till att jag nådde en rutin inom de aktiviteter, gemenskap, grupp av tjänstemän och avdelning som jag var stationerad vid. Att redogöra om en kultur med etnografiskt skrivande hade inte varit möjligt utan de betydelsefulla tillfällena av observationer, för att nå en så realistisk bild som möjligt (Van Maanen 2011, s. 45).

Att lyssna i gemenskap

Språket har varit en speciell del i hela min vistelse. Att lyssna, notera och att få vara med i många olika sammanhang där diskussioner har förts har bidragit till att hitta det som många gånger kan vara svårfångat, och som Back också nämner är ett slags sociologiskt verktyg (Back 2007, s. 164). På luncherna satt vi oftast alla tillsammans vid avdelningen, vilket bidrog till en öppen och social miljö under hela min vistelse. Det var en självklarhet att sitta tillsammans, något som blev synonymt med en fin gemenskap och som ofta genererades i diverse diskussioner. Det rum där vi brukade äta lunch i, fungerade därför samtidigt som en kreativ plats, där alla också fick komma till tals. I samma rum finns även ett bibliotek, där jag också fann användbar litteratur. Det fanns alltid ett gott engagemang från samtliga tjänstepersoner, som var behjälpliga i att hitta material, samt att ge mig tillträde till de olika delarna inom hela museianläggningen. Möjligheten att närvara vid olika aktiviteter och utbildnings-tillfällen har varit den viktigaste delen, där lyssnandet i olika gemenskaper och miljöer blev ett av mina viktigaste verktyg.

1.7 Massmedialt material

Förutom redan nämnda empiriska material, så har även texter och artiklar om utställningarna använts. Material från arrangörers hemsidor och artiklar från dagstidningar har varit nödvändiga fakta för undersökning och analys.

1.8 Etiska hänsynstaganden

Mitt mål har varit att arbeta med en form av interaktiv forskningsmetod - där jag står i en nära dialog med arbetsgruppen. Transparens och tydlighet är betydande delar i denna text. I samband med skrivandet av denna uppsats har även Vetenskapsrådets rapport *God forskningssed* (2024), om forskningsetiska principer inom humanistisk-

samhällsvetenskaplig forskning, tagits del av. Vid en granskning av de forskningsetiska principerna i rapporten har bedömningen resulterat i att det inte finns några aktuella krav för denna uppsats, då jag har tagit ansvar för de riktlinjer som lägger grunden för en god forskningssed. Ramverket för dessa grundprinciper är tillförlitlighet, ärlighet, respekt och ansvar (Vetenskapsrådet 2025).

En beskrivning från Back har varit vägledande, där han tydligt betonar är vårt ansvar och skyldighet till noggrannhet när vi skriver om till exempel en grupp människor eller en plats. När vi lyssnar på människor, ger de oss deras berättelser eller stjäl vi dem? Back framhåller att kärnan i all samhällsutredning är en dialektisk spänning mellan stöld och gåva, tillägnande och utbyte, likt en komplex balansgång (Back 2002, s. 97).

2. Resultat och analys

2.1 Platsen för undersökningen

Den avdelning inom Uffizi-gallerierna där jag har valt att göra min studie, är en institution med ansvar för kulturförmedling inom museets olika delar och som har tillgänglighet som sitt övergripande uppdrag. Avdelningen samarbetar med skol- och ungdomsavdelningen och tillsammans utgör de Uffizi-galleriernas pedagogiska verksamhet. De två avdelningarna omfattar även utbildning och forskning.

Den pedagogiska verksamheten vid Uffizi-gallerierna har funnits i över femtio år och har sina rötter i pedagogiska erfarenheter från amerikanska museer, med en filosofi av bland annat John Dewey (1859-1952), filosof, psykolog, pedagog och didaktiker. Avdelningen har utvecklat sin verksamhet med ambition att nå alla med sina utbildningar och kulturförmedling i olika sammanhang med den konst som inrymmer museet. Målgrupperna är barn och unga, och sedan 2016 tillkom avdelningen att särskilt rikta sig till personer med funktionsvariationer samt andra grupper med särskilda behov. I denna nya del är målgrupperna huvudsakligen vuxna personer, men grupperna varierar i samband med efterfrågan på utbildningsgrundande aktiviteter i kombination med museets konstsamlingar. Ett tätt samarbete och dialog finns ständigt mellan de två sektionernas arbete inom avdelningen. Lokalerna ligger i Palazzina della Meridiana, som är en förlängning och tillbyggnad till

det stora palatset, Palazzo Pitti. Inom denna institution arbetar cirka 8 heltids-anställda, 5 på deltid samt ett par kortare anställningsformer, fördelade på olika områden inom de två sektorerna.

Sedan tidigt 70-tal satsar museet på konstpedagogik i sina utbildningar och samarbeten som ingår tillsammans med skolor och föreningar. Den pedagogiska verksamheten har ett fokus som riktar sig till ett fördjupat tillgänglighetsarbete, för att nå ännu fler besökare och elever, med målet att verkligen nå alla. Avdelningen gör även ibland volontärarbete för att hitta nya grupper att nå med de aktiviteter och utbildningar som finns inom museet.

Aktiviteter och utbildning

Avdelningen för kulturell förmedling och tillgänglighet erbjuder aktiviteter och utbildningar i många olika och anpassade former till barn i olika åldrar, men även till personer med funktionsvariationer eller med särskilda behov. Avdelningen har både en strategisk funktion och operativ funktion.

Att arbeta med multisensoriska uttryck är något som avdelningen har arbetat under en längre tid, och genom att inkludera alla sinnen, och som också är en form som ligger för framtidens berättelsetekniker, samt möjligheter att tolka artefakter på ett nytt sätt. Multisensoriska uttryck kan användas för att vända sig till en större publik, och på så vis bli ännu mer inkluderande. Flera projekt med fokus på multisensorialitet pågick under min praktikperiod vid Uffizi-gallerierna. Ett av projekten startades under hösten 2023, vilket passade in att kunna fortsätta följa process och utveckling med observationer och dokumentation. Med hjälp av en förstärkning för de olika sinnena ska projekten bidra till nya sätt att utbilda och kommunicera i samband med museets samlingar, men även att nå nya former av kunskap inom organisationen. Genom att använda olika tekniker och material, står avdelningen delvis inför en återhämtning av äldre tekniker bredvid det digitala utbudet. Avdelningens syfte är att utveckla nya sätt att lära ut och berätta om konst och kulturarv, och som bemöter fler sinnen hos besökare i museum och utställningar.
De aktiviteter som innehöll multisensoriska projekt var flera, och jag beskriver dem i analys och diskussion. En del visar på aktiviteter utomhus, bland annat i den anslutande renässansträdgården Boboli, som numera räknas som ett friluftsmuseum, och som ingår i Uffizi-galleriernas sammanhängande helhet och museikomplex. Jag

beskriver även aktiviteter inomhus, bland annat inne i museets olika salar och utrymmen, ihop med Uffizi-galleriernas världsberömda målningar och skulpturer.

En kort historisk bakgrund av Uffizi-gallerierna

Anna Maria Luisa (1667-1743), den sista av familjen Medici och även konstmecenat, fattade beslut att skänka alla konstsamlingar till Florens stad 1737, så att kulturarvet skulle förbli i Florens. Konstsamlingen är unik på så vis att den innehåller skulpturer från antiken samt målningar och andra konstverk från medeltiden fram till modern tid. Uffizi-gallerierna tillhör idag den italienska staten. Det är ett av världens mest kända konstmuseer och ligger i centrala Florens i Italien (Le Gallerie degli Uffizi 2025a). Museet består av fyra delar. Från och med 2014 sammanfördes Uffizierna, Vasari-korridoren, Palazzo Pitti och Giardino di Boboli till ett enda stort museikomplex. Uffizi-galleriets ledning rapporterar till Ministero della Cultura, (Ministero della Cultura, 2020-2025) som är det italienska kulturministeriet. Den organisation som kulturministeriet består av kan förklaras som en struktur fördelat på flera generaldirektioner, där varje direktorat har ansvar för sitt specifika område, som är kopplat till kultur och turism. Under 2023 var besökarantalet till Uffizi-gallerierna cirka 5 miljoner (Le Gallerie degli Uffizi 2025b).

Uffizi-galleriet är en betydande kulturell och historisk institution både nationellt och internationellt och är ett av de äldsta konstmuseerna i världen.

Under museidirektörens stab finns en stor administrativ avdelning fördelad på fyra enheter. Under dessa finns ytterligare sex enheter som utgör museets huvudsakliga verksamhet fördelade på utställningsverksamhet, kommunikation och säkerhet (Minnesanteckningar 2024).

Palazzo Pitti

Det är inne i Palazzo Pitti som min avdelning finns och där jag erbjöds en arbetsplats under denna studie. Denna historiska byggnad bär fortfarande namnet på den florentinske bankiren Luca Pitti, som i mitten av 1400-talet lät bygga palatset. Idag är Palazzo Pitti uppdelat i fem olika museer. Huvudentrén, en jättelik port centrerad och riktmärke i all annan symmetri, och som visar riktningen vidare in på den stora gårdsplanen. Palatset gav varje dag en påminnelse om vad människan kan åstadkomma i form av byggnadsverk. De symmetriska uttrycken i arkitekturen visar på makt och rikedom, och som har gett prägel åt flera andra palats i Florens från

samma tidsperiod. Inne i den stora gårdsplanen till Palazzo Pitti är det lätt att känna sig liten och omsluten av något mäktigt, ovanligt och till och med onåbart. Men ganska snabbt blev mitt intryck av det onåbara precis tvärtom, en verklig känsla av välkomnande och inkludering, som museet förmedlade. Det har varit en speciell känsla att vara stationerad i ett av de innersta rummen i en så omfattande byggnad som Palazzo Pitti. En konstvetare förklarade att deras kontorsplatser kan ha varit en form av forna klädkammare. Kontorsplatserna var omgivna av andra rum fyllda av konst, bibliotek samt artefakter som inte får plats i museets öppna ytor och för allmänheten. Ibland kunde en ny dörr öppnas som hittills varit stängd, med en skymt av ytterligare antika föremål och stora målningar. I de olika museerna, på de olika våningsplanen finns förutom antika målningar och artefakter, interiörer med en inredning bestående av en omfattande detaljrikedom. I salar och passager av olika material, ljus, rymd, ljud och ytor, kombinerat med alla de konstverk som står utplacerade eller upphängda i dessa olika rum, bidrar atmosfären till något för alla sinnen på ett naturligt sätt. Det kan förklaras att de olika museirummen i sig är multisensoriska, utan att besökaren kanske tänker på det. Med all säkerhet bidrar det till att besökaren knappast kan gå igenom en utställning i hastig takt. Vissa dagar kunde jag tillåta mig att studera enbart detaljer i interiören istället för konstverken. Några exempel är en förgylld strömbrytare, en öppen spis infattad i olika färger av marmor, en trappa huggen i sten, ornament i metall, dekorerade lister, gardin-uppsättningars ljusinsläpp, dekorerade innertak, en vy från ett fönster inramad av jättelika fönsterluckor av trä, kristallkronor och detaljer i ett badrum. En stor del av museet är att ta in arkitekturen, rummen, atmosfären, dofterna och alla inrednings-detaljer från olika epoker, vilket är omöjligt att hinna med på en enda dag. Det blir likt en inbjudan att komma tillbaka och ta reda på mer. Jag får berättat för mig om när Florens centrum blev angripet av Tyskland under andra världskriget. I en bombattack i slutet av juli 1944, så öppnade Palazzo Pitti med tillhörande trädgård upp sina portar för de som evakuerat eller förlorat sina hem. Vid museet ordnades sovplatser samt att mat lagades till behövande (Le Gallerie degli Uffizi 2025c). Förutom byggnader så förstördes alla broar i Florens centrum under bombattacken, utom den äldsta bron Ponte Vecchio som inbegriper Vasaris korridor, och som innehöll och gör fortfarande, antika skulpturer och annan ovärderlig konst. Det kan kanske också ses som ett bevis på hur relationen mellan konst, politik och makt alltid har varit avgörande?

Mångfald och inkludering

Inkludering kan många gånger vara ett komplicerat uttryck. Att öka förståelsen för inkludering är väsentligt för ett socialt hållbart samhälle, och vad det innebär är en viktig insikt. Inom detta begrepp ingår det även att utveckla arbetet med inkludering, yttrandefrihet och mångfald i smått och stort. Dessa delar hänger ihop med varje människas lika rätt i ett samhälle och det offentliga rummet, och att ständiga insatser behöver göras för att öka deltagandet. Det inkluderingsarbete som görs vid Uffizi-gallerierna drivs av en värdegrund och som har varit av vikt att tolka och synliggöra. Det handlar också om att höra varandra tala, och det är av vikt att förstå förutsättningarna för det. En sådan sak som att få tala och bli hörd, uppfylls inte alltid och vi behöver förstå varför. Det här är en fråga inom metodologi, att verkligen inse hur kultur fungerar, men även att förstå vem kulturen fungerar för. Dessa frågor visar oss förbindelserna mellan kultur och makt, vilket även kan visa på en försvagning och urholkning av en fullt deltagande kultur. Att analysera sambanden mellan kultur och makt kan visa oss medborgarskapets och det kulturella deltagandets uppbyggnad (Couldry 2000, s. 143).

2.2 Inledning: en plats med hopp att öppna upp för fler

Vid Avdelningen för kulturförmedling och tillgänglighet inom Uffizi-galleriet, där min studie är gjord finns många exempel som visar på hur man främjar kultur genom utbildningsaktiviteter, inkludering och tillgänglighet. Den rika variationen av aktiviteter och program främjar ständigt till nya möten i nya rum, och som på så vis bidrar till inkludering och mänskliga rättigheter. Det är av vikt att komma ihåg att bildning och demokrati är tätt förenade med varandra, och har så varit i alla tider genom vår historia (Larsson 2010, s. 118). Avdelningen för kulturförmedling och tillgänglighet når, förutom barn, unga, personer med funktionsvariationer eller personer med speciella behov, även andra målgrupper via nationella eller internationella samarbetsprojekt. Några exempel på dessa målgrupper är bland annat asylsökande, migranter, flyktingar, kvinnor och barn från krigsdrabbade länder. Dessa grupper har bidragit till nya synvinklar och som berikat Uffizi-gallerierna med en stor mening. Ideella organisationer och föreningar som är verksamma inom denna sektor, kan alltid kontakta avdelningen för kulturförmedling och tillgänglighet för att samplanera

specifika kulturaktiviteter eller utbildningar (Le Gallerie degli Uffizi 2025d). En av metoderna som avdelningen kan erbjuda dessa grupper, är till exempel utbildning i det italienska språket ihop med konst. Under sekler har vår övertygelse om demokrati utvecklats, till en form som har blivit mer inkluderande och hållbar på flera plan, men vem som räknas till folket har inte varit lika självklart, menar Taylor. Även om hon ifrågasätter en perfekt demokrati, så menar hon att det går att göra framsteg mot den (Taylor 2019, s. 2), vilket går i harmoni med hur avdelningen kulturförmedling och tillgänglighet främjar kultur för sina målgrupper.

När vi lever i en tid där krig och våldshandlingar pågår i flera länder, och som ger en geopolitisk osäkerhet, då blir sociologins utmaning att sätta tvivel på allmänna uppfattningar som kan råda, utifrån ett normkritiskt perspektiv. Även om det handlar om krig mot terrorism eller invandringspolitik, så är det just om att bjuda in andra röster som blir hörda och som räknas med i gemenskapen (Back 2007, s. 151). Avdelningen främjar flera olika projekt för inkludering och lika möjligheter. Ytterligare några väsentliga delar är hälsa och välbefinnande, fredlig samexistens och social rättvisa med mål om en personlig och social tillväxt. Avdelningen samplanerar även kulturaktiviteter och kurser utefter en rehabiliterings- och terapeutisk efterfrågan, tillsammans med de föreningar som hör av sig inom dessa områden (Le Gallerie degli Uffizi 2025e). Kunskapen inom denna sektor och institution innebär inte bara rättigheter för alla, utan också grundläggande verktyg för utbildning av medborgare i alla åldrar och kulturella nivåer.

Avdelningen har varit trogen dessa principer över tid genom att ständigt arbeta med sina målgrupper genom att fånga in deras reflektioner kopplade till samhälls-förändringar genom tiderna. En av pionjärerna inom avdelningen, Maria Fossi Todorow, konsthistoriker och författare (1926-2008) höll ständigt fast vid metoder med särskilda värden som en vädjan till ett kognitivt engagemang, vilket har varit ett krav av utbildare och personal. Generationer av Florens invånare har fått sin konstutbildning av Uffizi-galleriernas pedagogiska avdelnings verksamhet. 2020 kom boken *L'arte incontra i giovani 1970-2020. Comunicare il patrimonio alle Gallerie degli Uffizi,* kurerad av Lucia Mascalchi, samma år som den pedagogiska verksamheten fyllde 50 år. Fossi Todorow var alltid öppen för nya metoder och ville skapa ett specialiserat centrum för museipedagogik (Portale Giovani Firenze 2020).

Uffizi-gallerierna har till uppgift att främja tillgängligheten till museerna på alla nivåer, och erbjuder platser inom museet för utveckling och tillgång till kunskap för

alla. De arbetar för att utbilda så många personer som möjligt om det speciella kulturarvet som finns inom museerna vid Uffizi-gallerierna. För denna inriktning pågår ständigt samarbeten med skolor, lärare, organisationer och ideella föreningar, där de tillsammans utvecklar särskilda tillvägagångssätt för en underlättad tillgång till museets olika delar, oavsett förutsättningar.

Uttalandet nedan visar på ett resultat på förändring i rätt riktning de senaste åren. Det framhåller även på kulturministeriets viktiga reform, som dels har bidragit till en utveckling av den permanenta utbildningen, men även en slags respekt för besökarens egna kunskap. Förutom att uppleva museets kulturarv, så är det också en plats för inkludering och välbefinnande.

> ”Now, however, after the last ten years, there has been, thanks to the important reform of the ministry, a greater attention to the educational aspect, so the permanent education and also, if we want, a sort of respect for the visitor who is no longer the ignorant person who does not know, but is a person who has his own knowledge and comes to the museum to see, to experience this very beautiful space, to have... to reap the benefit, so it is also a place of well-being…”
>
> *Informant 2*

Deltagarna hos Avdelningen för kulturförmedling och tillgänglighet, lär sig språket på ett pedagogiskt sätt, då det är lätt att komma ihåg orden i kombination av att beskriva detaljer i konstverk. Med en multisensorisk inlärningsteknik är det dessutom lättare att förstå sambanden med bokstäver och de olika stegen fram till att lära sig läsa.

Det finns en rad olika exempel på framtaget pedagogiskt material vid avdelningen för kulturell förmedling och tillgänglighet vid Uffizi-gallerierna. Ett exempel är tre taktila böcker, som är framtagna speciellt för blinda personer eller personer med andra behov. Dessa böcker är samtidigt studier av berömda konstverk och byggnadsverk. Boken om Sandro Botticellis verk *Primavera* blev Uffizi-galleriets första taktila bok (Anna Soffici 2021), och boken blev snabbt populär och som är ett nytt verktyg för att undersöka och ta del av Uffizi-galleriernas mest berömda verk. Tack vare detaljerade taktila former, linjer i relief och punktskriftstexter, kan läsaren följa med, upptäcka och läsa om ett konstverk på ett helt nytt sätt. Med QR-koder är det även möjligt att lyssna på ljud och inlästa texter. Ytterligare tre böcker har

producerats enligt samma modell, och fler taktila böcker planeras för framtiden. Att arbeta med taktila material är något som avdelningen har arbetat med en lång tid och som har utvecklats genom åren, då känselsinnet ses som ett betydelsefullt komplement till övriga sinnen.

> “In Italy, tactile books, intended as tools that facilitate the use of content by blind people, are not very common in museums because they are very expensive to produce, which means they would have to be resold at equally high prices, thus making them unmarketable. There are examples of this abroad (Kunsthistorisches Museum in Vienna, MET, Louvre) and recently the Uffizi Gallery has also got its own series. They are actually a very useful tool, also because blind people really need to have suitable publications that they can reread and explore tactilely at their leisure, even at home, not just tools to explore and then leave at the museum.”
>
> *Informant 3*

Avdelningen för kulturförmedling, tillgänglighet och utbildning har en historik som inte är lika lång som museets aktiva längd, men har på senare tid utvecklat en allt mer betydande roll för Uffizi-gallerierna. Målen och metoderna för utbildningssektionen vid museet är att utföra ett arbete av övningar och aktiviteter, i syfte att vägleda och stimulera användaren hur man ser på ett konstverk, det vill säga en läsning eller avkodning av det konstnärliga budskapet.

En del av ett resultat på vägen

Det blev ett dubbelt initiativ för att fira den internationella dagen för personer med funktionsvariationer hösten 2023. Då invigdes två nya multifunktionella rum för att utveckla utbildningsprojekt avsedda för familjer, skolor, barn och personer med funktionsvariationer. Rummen fick namnet efter Maria Fossi Todorow, grundaden av Uffizi-galleriets utbildningsavdelning. De två rummen ligger på bottenvåningen i Uffizi-galleriet och är särskilt inredda för olika typer av aktiviteter. De har utformats i enlighet med de mest innovativa kriterierna för inlärningsmiljöer, med målet att göra museiupplevelser så bekväma som möjligt och att stimulera till nyfikenhet och kreativitet (Gallerie degli Uffizi 2025f).

> …”they remember the experience: - I went there, I felt good, they made me feel good, I felt welcome, I could talk, they listened to me”…
>
> *Informant 2*

En av informanterna berättar vad deras besökare har uttryckt emellanåt i samband med aktiviteter och utbildning. Orden och meningarna är få, men avgörande för en inkludering. Det är den känslan i det offentliga rummet som de flesta av oss önskar, litet som stort. Orden har även ett demokratiskt perspektiv. Det handlar även om att verkligen inse hur kultur fungerar och att förstå vem kulturen fungerar för (Couldry 2000, s. 143). Det här rösterna från deltagare är viktiga fundament i det offentliga rummet. Att känna sig välkommen, att kunna prata och att någon lyssnade, kan låta som självklara men Back menar att det är just detta som är en konst, och att lyssna mer noggrant. Han beskriver vikten av att lyssna som genererar ett bättre engagemang. Han beskriver också vikten av att använda olika medier, verbala men även icke-verbala tekniker som på ett fantasifullt bidrar till en ökad representation, och att engagera sig i det vanliga som kan vara mer än betydelsefullt, som i citatet ovan (Back 2007, s. 7).

Sedan den 1 december 2023 är de två nya salarna öppna och inom Uffizi-gallerierna, och innan dess har det alltid funnits en stor önskan om att skapa ett specialiserat centrum för museipedagogik. Dessa multifunktionella rum är nu utformade för att utvidga möjligheterna med utbildningsprojekt för familjer, skolor, barn, personer med funktionsvariationer och personer med särskilda behov. (Papini 2023). Dessa utbildningssalar är en del i rätt riktning för Avdelningen för kulturförmedling och tillgänglighet. Trots denna utökning med nya utrymmen, så räcker sällan de olika rummen till, om man ser till den stora efterfrågan från skolor och föreningar som önskar delta i museets olika utbildningsprogram och aktiviteter. Det är en väsentlig fråga för att kunna inkludera fler och som också är ett gemensamt mål. Frågan om utrymmet är något som präglar arbetssättet på avdelningen, då man försöker ta till vara på alla utrymmen. Den stora trädgården, Giardino di Boboli, är många gånger ett komplement för att vidga deltagandet. Kampen om utrymmet är en del i arbetet för människors lika rätt till utbildning, betydande möten, berättande och yttrandefrihet eller bara rätten att få vara kreativ.

2.3 Trädgårdsestetik och makt

I Boboli-trädgården, som hör till Uffizi-gallerierna, finns en omfattande samling av olika citrusträd, bredvid många andra utmärkande samlingar av olika blommor och träd. En del av dessa citrusträd har bevarats genom århundraden, vilket gör att de har en stor betydelse för både Florens invånare och för museet, och har blivit en del av ett kulturarv. Citrusträd växte inte naturligt i denna trädgård utan de är planterade i krukor, och träden är tropiska växter som importerades för att användas för utsmyckning och för att visa makt och rikedom. I kulturarvet av citrusträden medföljer en betydande kunskap och forskning, och som vi har nytta av även idag. De botaniker och trädgårdsmästare som arbetar i Boboli-trädgården är även en viktig tillgång och källa för de som utbildar och förmedlar kultur, och som i mån av tid även besvarar frågor.

> "So... the introduction of citrus cultivation in gardens by the Medici family was not solely for aesthetic reasons. The Medici began cultivating citrus fruits for a number of reasons: they were a symbol of power and knowledge. Just think of the legacy of Greek culture, the myth of the apples of the Hesperides, given as a gift by Hera for her marriage to Zeus, defended by the dragon Ladon and stolen by Hercules in his eleventh labour, which ended up embodying the symbol of divine power and knowledge. By cultivating them, man manages to take something divine and bring it to a human dimension. This was part of the Neoplatonic philosophy that permeated the Medici family from the 15th to the 16th century. Therefore, owning citrus fruits, which are symbols in themselves, was a testament to an ancient heritage of knowledge and a symbol of power."
>
> *Informant 4*

I den främre delen av *Kritik av omdömeskraften (1790)* betraktade filosofen Immanuel Kant (1724-1804) trädgårdar i relation med flera olika discipliner av konst, och ansåg att den estetiska uppskattningen av trädgårdar bestod i att uppskatta den formella mönsterbildningen eller formen som ögat kan urskilja och menade att trädgårdar kunde betraktas som en kategori under måleri, skapade just för synen. Ett tillägg består av att beröring inte spelar någon roll i en estetisk värdering av en trädgård, då beröring inte påverkar vår uppfattning av form. Doft nämns över huvud taget inte. Men Kants estetiska uppfattning visar också på hur historiker och filosofer

har beskrivit och förstått varje sinne genom olika epoker, ofta med synen överst i hierarkin och känseln längst ner på skalan, framställt som det minst intellektuella sinnet. Det kan vara något som präglar den estetiska uppfattningen än idag i konstsammanhang, istället för att realistiskt förstå hur sinnena fungerar tillsammans och hur de har gjort så över långa tidsperioder och på många platser runt om i vår värld (Smith 2007, s. 18).

Ett av projekten inom museet som jag har haft möjlighet att följa, är framtagningen av doftande element för att förstärka uttrycket av några av de citrusträd som ingår i den renässansträdgård som finns i Uffiziernas museikomplex. Trädgården Giardino di Boboli eller Boboli-trädgården är även ett friluftsmuseum.

En del som är unikt i trädgården är den gedigna citrussamlingen och att den omfattar nästan alla sorters citrusträd. Några av de specifika växthus som är ämnade för citrusträden och andra tropiska växter kallas *limonia (pl. limonaie)*, och de byggdes för att förvara dessa träd och växter under vintern. Boboli-trädgården är också en av stadens mest omtyckta grönområden och finns med på UNESCO's världsarvslista sedan 2013.

Det första projektet har inneburit att försöka gestalta fem av de mest karaktäristiska citrusträden i form av doftande material. Flera av de konstföremål som funnits i trädgården sedan begynnelsen, finns fortfarande kvar i dag, bland annat skulpturer från antiken och föremål från renässansen. Här finns även flera intressanta formationer som en amfiteater, fontäner, historiska byggnader och annex, trädgårdar i trädgården samt olika växthus. Natur, grönområden och platser har alltid haft stor betydelse för stadens människor, om inte ännu mer i vår samtid, i kontrast till digitalisering och internetbaserade plattformar. Boboli-trädgården har varit, och är fortfarande en plats, där naturen, konsten och vetenskapen harmoniserar med varann.

Friluftsmuseet Giardino di Boboli har en stor betydelse för Uffizi-galleriernas museikomplex, precis som för stadens invånare. Institutionen med ansvar för kulturförmedling och tillgänglighet använder ofta Boboli-trädgården för sina aktiviteter. Trädgården bidrar till en enorm variation, och samtidigt ett alternativ då platserna för de pedagogiska aktiviteterna ständigt är begränsade. Att personalen är beroende av vädret och årstiden är ytterligare en begränsning, och kräver flexibilitet, men utöver det finns det stora möjligheter att variera pedagogiska aktiviteter för alla målgrupper.

I Boboliträdgården är det förbjudet att röra blommor och vissa planterade träd,

varav tanken om gestaltning och berättelse om några av de mest vanliga citrusträden öppnar upp för dialoger på många olika plan. Aktiviteterna om citrusträden kan även leda till fortsättning och fördjupning då de går att utveckla med konstverk inne i museet eller i utomhusmuseet, historia, trädgårdskonst och botanik.

Ett önskvärt koncept med detta projekt var från början att utveckla nya material och beståndsdelar som kan ingå i flera aktiviteter. En önskan bestod även i att göra beståndsdelarna portabla och enkla att transportera, så kan en aktivitet lätt genomföras på många olika platser. Målet har också varit att försöka hitta nya sätt att förmedla och visa en aktivitet i ett litet format, såväl som att kunna ha möjligheten att skala upp samma aktivitet i ett större utbildningssammanhang.

Materialet togs efter hand fram med presentationer och dialog med personal med olika kompetenser. Riktiga citrusfrukter har även ingått i projektet som en del av det taktila materialet. En del skal av citrusfrukter är släta, en del är gropiga, en del är ojämna eller ovala. Här finns också en möjlighet att addera ytterligare material om man så skulle vilja. Möjligheten finns att vara i många, olika slags rum , och det finns ibland möjlighet att ha en dialog med en trädgårdsmästare som är specialiserad på citrussamlingarna i Boboli-trädgården. Det doftande, autentiska materialet som har använts i denna form av aktivitet, är utvunna essenser från olika delar av citrusfrukter. En rad olika blandningar bidrog till gestaltningar av några av de mest karakteristiska citrusträden, fixerade med alkohol för att räcka en längre tid. Det blev också ett exempel på hur det går att berätta om ett kulturarv på ett annat sätt, separat eller ihop med andra uttryck.

> ”Scents generate us emotions: pleasure, or they are linked to a precise event, and then that emotion remains fixed and every time I smell that scent again, that feeling is there. So it becomes an experience that remains, I mean, it’s not just momentary.”
>
> *Informant 2*

Museipersonalen valde att förstärka dofterna av citrusfrukterna ytterligare, med doftblandningar som arbetats fram enligt en metod av utvalt material året innan. De blandningar som togs fram för att förstärka de utvalda citrusträden var: citron, mandarin, pomerans, cedrat, bergamott och bizzarria samt en mer komplex doft, likt

en promenad i sommartid, mellan blommande citruträd vid en specifik plats i Boboliträdgården. För att förtydliga dessa dofter som uttryck, för deltagare och besökare får var och en av de som vill, dofta i en behållare som har något som liknar en “doftbädd” med det doftande materialet. Behållarna i detta fall var av keramik med lock av trä, och dessa behållare visade sig vara lätta att transportera till varje aktivitet. Dofterna håller sig inkapslade och består av ett autentiskt material som är flyktigt och behagligt. För att behålla doftkänslan på ett så verklighetstroget sätt som möjligt, så adderas den konstruerade doften ihop med torkat växtmaterial i varje behållare. Dofterna är kompositioner, det vill säga ren essens från flera växter i en kombination för att ge en trovärdig och mjuk känsla i sin återgivning eller gestaltning. Deltagare och besökare kan enkelt skicka runt de olika behållarna, och få en uppfattning om de olika citruträdens dofter. Varje doft kan också reproduceras samt justeras. Under aktiviteten förekom inte någon form av kommersialism eller koppling till varumärken, som annars kan höra till det vanliga. Det avdelningen istället vill visa, är att projektet handlar om kunskaper och kulturarv. I den kunskapen ingår även delarna av vår natur och trädgård, och att kunna ta till vara på material för att kunna gestalta, precis som att material tas till vara till att skapa färger för att måla tavlor. På senare år har teorierna om dofters betydelse ihop med andra sinnen i konsten skrivits fram betydligt mer än vad vi är vana vid (Smith 2007, s. 3). Under arbetets gång i de olika aktiviteterna och utbildningstillfällena, utvärderas de olika delarna för respektive sinne hos institutionen för kulturförmedling hos Uffizi-gallerierna. Det viktigaste målet av allt är att alla kan delta. I projektet finns också en möjlighet att addera andra uttrycksformer för andra sinnen, om denna aktivitet till exempel skulle flyttas inomhus. Styrkan ligger i att aktiviteten är formbar, portabel, anpassningsbar samt att det går att inkludera alla delar för våra sinnen. De gånger som aktiviteter med doftande material har varit utomhus, så kringgår man direkt problem som doftkänslighet på ett naturligt sätt. Det är också viktigt att komma ihåg att de råder stora skillnader mellan de olika materialen, och det i sig är en kunskap. Precis som med många andra discipliner krävs också testperioder och utvärdering innan projekten startas.

Precis som med all annan konst, så har de allra flesta en mycket individuell uppfattning om ett doftverk. Inom den kommersiella betydelsen råder en annan ordning, uppbyggt på varumärken, mode, stora budgetar och marknadsförings-kampanjer, och att köpa en riktigt dyr parfym kan många gånger handla om en

kognitiv dissonansreduktion. Att gestalta med dofter behöver inte nödvändigtvis vara synonymt med parfymblandningar, men det är väl beprövad metod sedan långt tillbaka. Den kommersiella stämpeln behöver aldrig adderas vid ett eget skapande i kultursammanhang, om det nu inte är ett val. Parfym förknippas ofta ensidigt med något som modevärlden har gjort till sitt, en förlängning av något dyrbart som få hade och har tillträde till. Det är dock en viktig del av vår historia, hur vi har levt med dofter, vad som har varit tillåtet och vem som hade råd att dofta gott.

> “Surely this possibility exists: we have to remember that there are different styles of learning and experiencing art, so the multisensory approach may not be universally valid, but it has the advantage of being able to attract a wider number of people. With children it is successful, with adults I think we have to expect curiosity but also some resistance, mistrust, due to the fact that adults are often unaccustomed to the use of senses other than sight.”
>
> *Informant 3*

Flera observationer har gjorts i samband med detta projekt sedan oktober 2023, med varierande målgrupper. Avdelningen har varit noga med att avisera att det förekommer dofter i vissa aktiviteter och att det är helt frivilligt att vara med. I samband med dessa observationer har inga intervjuer gjorts med deltagare, då projekten fortfarande är relativt nya och behöver en längre prövotid i institutionens verksamhet.

2.4 Att med offentliga rum förflytta demokratin

I Teresa Hoskyns bok *The empty place, democracy and public space,* undersöker hon en politisk filosofi och hävdar att ökad representation i det demokratiska styrelseskicket skapar en uppfattning om det offentliga rummet och som bidrar till förändringar och som kan förflytta demokratin. I den här uppsatsen har jag undersökt ett museum och hur den personal jag följer arbetar med frågor om representation och skapar museet som ett rum där kroppar på olika sätt blir fokus för förskjutningar och utvidgning av demokratin. I de intervjuer jag gjort talas det på olika sätt om kroppen och sinnena som en plats där demokrati utövas och stängs. När jag intervjuade flera av de personer på den avdelning där jag har gjort min studie av multisensoriska

uttryck, blev jag nyfiken på hur deras projekt har inletts och utvecklats i ett första skede. Det kunde uttryckas så här:

> ”So you can even teach those who can see, how to understand by touch. There are those who have a particularly developed sense of smell. We think of the sense of smell as the first sense we develop from birth, the first sense with which we know the world. Then it becomes perhaps the last, so it allows us to work on resources that we all have, but that each of us uses differently. And so, enhancing one sense rather than another certainly means enriching those who are not used to it, those who are no longer used to using that sense there. In any case, it is an enrichment process.”
>
> *Informant 3*

Citatet liknar resonemang som hörts tidigare i andra sammanhang, men som stannat vid enbart tankar. Att höra dessa ord i samband med pågående processer inom ett museum känns både nytänkande och kreativt, framför allt att få ta del av den vilja till hänsynstagande till de grupper som behöver en utveckling av instrument för ökad förståelse och läsning av museets kulturarv. På olika vis måste kulturstudier och forskning integreras med dem som tidigare har uteslutits (Couldry 2000, s. 59).

En observation bland citruträd och offentliga utomhusrum

I denna studie valde jag att bland annat närvara och observera två liknande aktiviteter på en och samma dag, som var multisensoriska och bestod av två undersökande vandringar i Boboli-trädgården. Den här aktiviteten valdes med syfte att visa på variation, uppmärksamhet och upplevelser för alla sinnen, men också valet att arbeta med en plats och kulturarv.

Att ha tillgång till en trädgård eller grönområde inom sitt museums område och aktiviteter bidrar till en mängd möjligheter att engagera besökare genom alla sinnen. Det är också ett utmärkt sätt att börja att arbeta med multisensoriska tekniker, utveckla berättande och att inte enbart hålla sig till vad man upplever med ögat. Utomhus är det också enklare att börja arbeta med dofter. Utan att vi kanske tänker på det, så känner vi flyktiga aromatiska ämnen från träd, blad och blommor när vi promenerar i en trädgård eller skog, och mer intensivt när vi rör vid växterna. Det som händer är att vi interagerar med alla de rena ämnen som växter innehåller, och som kan få oss att känna olika variationer av sinnesstämningar.

En vandring genom Boboli-trädgården är inte bara synonymt med att undersöka en sinnesvärld från forna epoker, utan ger även en betydelse vad ljud, dofter och taktila föremål betyder för en ny publik, och som jag också såg som en tydlig kulturell, multisensorisk norm som utmanas och hanteras i samspelet med besökare och olika målgrupper (Smith 2007, s. 118). Besökarna använder sina sinnen även för att återskapa förnimmelser som kan ha gått förlorade, och det finns historiker som Peter Charles Hoffer som är övertygad om att det går att återskapa vad andra människor kunde se, höra och uppfatta med doftsinnet, och som kan minska avståndet mellan då och nu. Hoffer menar att friluftsmuseer som till exempel en trädgård, kan bidra till ett engagemang som stimulerar fantasin i full utsträckning, och att dessa museer har en viktig roll att fylla (Smith 2007, s. 119).

Det får mig åter att knyta an till Backs teori om ett tänkande med alla våra sinnen, och som bidrar till att kunna uppfatta det subtila, och som navigerar i alla de obesvarade frågor om vår värld (Back 2007, s. 154).

Bland växande groddar

Aktiviteten aviserades på Uffizi-galleriernas hemsida och twitterkonto ett par veckor innan, inför lördagen den 20 april 2024. Själva aktiviteten bjuder in till en undersökande form av Boboli-trädgården, och som uppmanar besökarna att använda de 5 sinnena. Till exempel att observera de oändliga nyanserna av grönt, att lyssna på ljuden från fåglar och andra djur, att nudda blad, träd och frukter och känna former och strukturer som bara naturen kan ge, att känna doften av blommor och växter och kanske till och med prova smaken av skalet på en sällsynt citrusfrukt. Barn mellan 6 och 9 år bjöds med andra ord in till att delta i ett så kallat laboratoriebesök eller workshop för att upptäcka trädgården enligt ett tillvägagångssätt som lämpar sig för att stimulera multisensiorialitet. Anmälan var obligatorisk men kostnadsfri, och föräldrar kunde också delta. Aktiviteten ingick även i den elfte upplagan av festivalen ”*Firenze dei Bambini*” som arrangerades samma helg. Den är tillägnad barn och ungdomar hade denna gång titeln Germogli (knoppar), med intention att främja ett generativt engagemang för framtiden och miljön, enligt ett sammanlänkat med ett medborgarperspektiv som ser barn som de verkliga “groddarna” i vår värld (Firenze dei Bambini *2024*).

Aktiviteten var uppdelad på två grupper, varav den första var med samling kl 11.00 strax innanför entrén vid Annalena längs Via Romana. Boboli-trädgården har

fyra olika ingångar, alla lika speciella på sitt sätt. Ledaren var en extern pedagog och samarbetspartner med avdelningen för Kulturförmedling och utbildning vid Uffizierna. 17 barn och 19 föräldrar samlades för att promenera tillsammans till en närliggande terrass utanför ett av trädgårdens växthus där citronträd förvaras under vintern. Bara dagarna innan hade en samling av citrusträd placerats ut i rader vid den terrass de samlats vid, så barnen och föräldrarna kunde få en första guidning och förståelse för hur många arter av citrus det finns. Inne i det stora växthuset stod fortfarande några träd kvar då arbetet pågick med att placera ut citrusträden i hela trädgården, vilket tar flera dagar. Förr i tiden tog det betydligt längre tid och krävdes mer arbetskraft.

> ”Trying also, for example, to create essences dedicated to citrus fruits that can also be used perhaps at other times of the year, that is. Our multi-sensory workshops were very limited by seasonality, that is, we could only do them when we had the fruit. The essences allow us to offer them throughout the year, and then allow us, for example, to talk about these types of fruit in front of a painting representing them, thus also stimulating the sensory perception of what you see.”
>
> *Informant 3*

I citatet ovan nämns det projekt som startades under hösten 2023 och som sedan dess används i de multisensoriska aktiviteterna. Att ha tagit fram en serie av doftande material som gestaltar några av de mest karakteristiska citrusträden har varit användbart i flera olika syften, så även i dagens aktivitet.

Barnen kunde även känna citrusblommornas dofter i vinden då många träd var överfulla av gulvita, små flikformade blommor. Vid en trappavsats vid ena sidan av terrassen samlades barnen för att få ta del av olika frukter som hade förberetts innan. De fick känna, klämma och undersöka de olika citrusfrukterna medan ledaren för workshopen förklarade för barnen de olika sorterna och användningsområdena. Här blev det en övning i både taktilt och doftande material, då skalen är mycket doftande. Om man skrapar lite på ytan på citrusfrukter, så kommer den naturliga doften från skalet och som även går att utvinna för olika ändamål. Ledaren förklarade för barnen att det går att skapa dofter, med äkta essens från bland annat citrusfrukter. Barn och föräldrar fick prova på en doftsticka av papper några droppar av en doftblandning som Avdelningen för kulturförmedling och tillgänglighet tagit fram som en del i utvecklingsarbetet för multisensoriska verktyg i utbildningssammanhang.

Barn och föräldrar kunde vid dagens tillfälle associera samt integrera med de riktiga citrusträden på platsen, och jämföra konstruktion och gestaltning med verkligheten, om vad de kunde känna för dofter i atmosfären bland alla citrusträd där alla var samlade. Här var syftet att deltagarna själva kunde göra en mer fördjupad undersökning av varierande citrusfrukter, olika former och ytor på skal, men även olika dofter för att öka den sensoriska uppfattningen. De fick behålla papperstickan med dropparna av den doft som var skapad utifrån den exakta platsen de var på, likt en promenad mellan citrusträden.

Efter detta moment fick deltagarna en karta över Boboliträdgården som skulle vara till hjälp för den vandring som gruppen därefter skulle gå. Kartan hade bilder på djur som fanns att upptäcka längs vägen som till exempel fåglar, ekorrar och igelkottar. På baksidan fanns QR-koder med “melodier” från de vanligaste fåglarna. På vägen ut från terrassen fick barn och vuxna känna på vårens blommande liljekonvaljer planterade i krukor. Det blev återigen en undersökning av en doft som många blev fascinerade av, och det är med all säkerhet inte ofta det finns möjlighet att känna doften av ett fång liljekonvaljer på en och samma gång. Vandringen togs i riktning mot Palazzo Pitti och sedan uppför de branta gröna ängarna där det växer orkidéer. Ledaren visade noga hur de såg ut medan barn och föräldrar tog sig uppåt mot en utsikt över Palazzo Pitti och Florens.

Trädgården och alla de olika utomhusrum i kontrast till alla byggnader både i och runt om kring, visar på ett speciellt uttryck för dåtidens makt och något som var få förunnat. Men trädgården visar även spår av idéer och forskning som bidragit till en grund genom sekler.

Vi stannade upp vid flera skulpturer, som visade några arbetande människor i trädgårdssammanhang och odling. Ledaren förklarade motiven för gruppen, tillsammans studerade de detaljer och alla kunde ställa frågor. Vid en passage mellan två blommande apelsinlundar kunde barn och föräldrar åter känna doften av citrus i luften. Barnen följde noggrant med i sina kartor var de befann sig i trädgården. Vandringen gick vidare genom en labyrint och genom en allé med höga cypresser, ner mot en plats som har en liten anlagd sjö och en ö i mitten. Platsen har också en jättelik fontän med en skulptur av Oceanus i mitten. Alla delar är inte i bruk av fontänen idag, men barnen fick undersöka alla detaljer som omsluter denna omfattande fontän. Barnens kartor visade att här kunde man se bland annat gråhäger och änder, och de hade tur denna gång att få se båda fågelarterna i vattnet

som omsluter den ö som är i centrum för denna plats. Här pågick samtidigt arbetet med att köra ut citrusträd med en mindre lastbil till ön i mitten av vattnet. På själva ön får man inte vistas, då bland annat de äldsta och mest ovanliga rosorna växer där. Vi gick runt om fontänen som har många utsmyckningar och skulpturer. En del av skulpturerna föreställer olika lekar, eftersom trädgården är och var en plats för lek och nöje. De många antika skulpturerna i Boboliträdgåden är antingen av sten eller i marmor, och kläderna som är avbildade i dessa skulpturer, avslöjar vilka olika tidsepoker gestaltningarna berättar om. Men här finns också flera statyer som ger uttryck ur grekisk mytologi. Barnen får se bland annat se två marmorskulpturer, en föreställande Vulcanus som står placerad på ett sätt som ser ut som han letar efter Venus, och på andra sidan av en äng står hon. Barnen och föräldrarna följer nyfiket med och ingen verkar ha tappat vare sig intresse eller energi. I närheten av utgången vid Porta Romana är vandringen slut. Barn och föräldrar har noggrant hållit ordning på sina kartor och doftstickor och samlades för avsked. Aktiviteten tog 1 timme och 30 minuter.

Rummet och demokrati

Min observation i denna första del var att gruppen var väldigt lyhörda och engagerade samt att de verkligen ville upptäcka mer. Det kom flera spontana frågor under vandringen och ingen i gruppen blev okoncentrerad, tappade intresset eller blev trött. Att alla sinnen var i fokus under promenaden bidrog till att deltagarna upptäckte och lärde sig tillsammans, som en deltagande demokrati. Det blev ett resultat som kom väldigt nära författaren och kritikern Raymond Williams (1921-1988) teori om att vi alla är unika individer som lär och kommunicerar med gemensamma erfarenheter i en gemensam kultur (Couldry 2000 s. 25).

Att ha möjligheten att få bli inbjuden till en aktivitet i ett utomhusrum som Giardino di Boboli var ej möjligt för hundra år sedan, och särskilt inte för barn och personer med funktionsvariationer. En viktig observation i detta sammanhang var just själva välkomnandet av alla deltagare. Det kan tyckas vara självklart, men är samtidigt något av det viktigaste i en demokrati. Friluftsmuseet Giardino di Boboli fyller idag många funktioner för olika målgrupper, och för museets planering och sökande efter utrymme för de olika utbildningsaktiviteterna, så är trädgården med sina olika utomhusrum en viktig resurs. I samband med denna utbildningsaktivitet knyter jag an till en av Larssons teorier om bildning. En form av bildning som tidigare

var riktad till medborgare inom en viss ram, behöver fortfarande utvecklas och ersättas av en bildning som innebär en kulturell pluralitet. Larsson förklarar att om pluralitet och samstämmighet är något som ska säkerställas, så är det inte en betydelse som skall vigas åt en speciell elit utan det finns ett ansvar för dem som tidigare stått utanför och inte inkluderats. Hon menar att denna form av bildning hör hemma i större diskussioner om demokrati och medborgarskap (Larsson 2009, s. 143). Hoskyns framhåller vikten av att tänka på demokrati i termer av olika modeller, och att det är mycket användbart när det gäller att förstå det offentliga rummet. I en deltagardemokrati sker aktiviteter och diskussioner samtidigt, och att olika demokratimodeller kan samexistera. Slutsatserna är samtidigt samexistens och multiplicitet beror på erkännande av rum (Hoskyns 2014, s. 179-180).

Jag finner att Larssons och Hoskyns teorier kan sättas i relation till när varje nedskärning av ett offentligt rum eller att nekas tillträde till former av gemenskaper och sammanhang, blir en del av subtila maktrelationer precis som att inte känna sig välkommen. Riktningen om att bevara offentliga rum blir en kamp i rätt riktning att driva, och att främja till fler möten, bildning och kulturella aktiviteter. Det innebär att vara lyhörd och utvidga förståelsen till delaktighet i vårt samhälle, politik och kultur. Att ge tillträde till delaktighet ger ett hållbart samhälle och kan också beskrivas som ett grundläggande demokratiskt värde.

Något som jag finner tänkvärt är att det kanske kan vara lätt att ta demokratin för given, särskilt för den som vanligtvis har många friheter. Demokrati är sällan något som vi upplever, vilket grundar sig på att flertalet personer har svårt att beskriva ordets innebörd mer än fria val och folkstyre (Taylor 2019, s. 3).

Fler växande groddar

Nästa aktivitet började 14.30. Vädret hann att ändra sig radikalt under ett par timmar, och inför aktivitet nr 2, rådde regn, åska och blixtar. Endast några få barn med föräldrar kom. Med uppfällda paraplyer samlades alla vid ingången och vid den karaktäristiska grotta, skapad av arkitekten Giuseppe Cacialli (1770-1828), som ligger en bit uppe i backen vid entrén längs med via Romana, nära ingången vid Annalena. Där hälsades alla välkomna. Ledaren berättade för barnen att grottan kallas för Adam och Evas grotta (Gallerie degli Uffizi 2025g). Barn och vuxna tittade nyfiket in i utrymmet och betraktade de marmorskulpturer som stod en bit in i grottan. Botten av grottan är vattenfylld och några fiskar kunde skymtas. Vi gick upp till

samma terrass som där den tidigare gruppen samlades. Ytterligare ett par barn med föräldrar anlände efter några minuter så det blev totalt 7 barn och 8 vuxna. Upplägget kunde ändras något, berättade pedagog och ledare på grund av regnet i denna aktivitet. Inledningsvis fick barnen studera citrusträden i regnet. Växthuset för citrusträden var nu stängt, så här fick jag bli en hjälpande hand och gick iväg för att se om jag kunde hitta en trädgårdsmästare i närliggande hus, som kunde att öppna växthuset för de som närvarade i aktiviteten. I stället så var det största växthuset för citrusträd öppet (Gallerie degli Uffizi 2025h), så vår väg gick dit istället. Detta stora växthus kan ge intrycket av ett litet slott, med en vit fasad i sten med vackra utsmyckningar, vackra fönster och omgivande flyglar. Framför ligger en vacker trädgård anlagd med lågt klippta häckar i labyrinter. Detta växthus och förvaringsutrymme har även använts som konsthall när det har varit tomt under sommartid. Olika citrusträd hade nyss placerats ut i denna trädgård som varvades med vårens första rosor och många andra plantor och örter. Inne i detta stora, avlånga växthus stod fortfarande några citrusträd i en rad, och som stod på tur att placeras ut i olika delar av den övergripande trädgården. Dofterna av citrusträdens olika beståndsdelar är en egen värld av nyanser. En av de dagar då jag observerade en del av arbetet med dessa citrusträd, hade jag turen att få en sammanfattning, ord som även är en viktig del i utbildningsmaterialet kring detta tema och världsarv:

> "As far as perfumes are concerned, we need to differentiate between the origin of the scent. For example, in citrus fruits, the scent can be generated either by the essential oil present in the peel, where there are many small sacs containing an aromatic oil. The scent, or fragrance, comes from the oil, which, once exposed to the air, partly evaporates and partly spreads over the surface it comes into contact with, generating a very strong, long-lasting scent precisely because it is oil-based. Then there are scents that come from flowers, although there aren't many flowers in bloom at this time of year, especially in a cold greenhouse. Let's take a flower, the citrus flower is called zagara, which can be more or less fragrant. Orange blossoms, for example, are very fragrant, while lemon blossoms and other citrus varieties obtained from cross-breeding or natural mutation have a delicate, light scent. However, there are also citrus fruits whose blossoms are not fragrant, such as limes, which have smaller flowers that are not fragrant at all. Then there are *limonimedica* or cedresti lemons, which are a cross between citron and lemon but with a low citron content and therefore do not smell very strongly; the scent of orange blossom varies from variety

> to variety. Sweet and bitter oranges are mainly used to extract the scent from orange blossom. As for the extraction of aromatic oil from the peel of the fruit, bergamot (a hybrid fruit), chinotto (generated by a mutation of the bitter orange), citrons and some of their hybrids with lemons, such as the *Florentine limonimedica*, are the most commonly used. The above are the most commonly used for extracting essential oils from the peel of the fruit, but it should be noted that all citrus fruits produce a fruit whose peel is rich in aromatic essential oils that can potentially be used to produce different fragrances."
>
> *Informant 4*

Citatet kommer från en av trädgårdsmästarna som arbetar i Giardino di Boboli, och som delade med sig av sin spetskompetens i botanik, men även kemi. Dessa två beståndsdelar är viktiga för förståelsen av en historisk grund, men även till förhållandet mellan konst och vetenskap. Tidiga studier i dessa ämnen gjordes av konstnären, vetenskapsmannen och naturforskaren Leonardo da Vinci. Han kallas ofta för universalgeni, men att Leonardo använde sig av tvärvetenskaplig forskning borde vara en mer tydlig beskrivning, då han verkade i skärningspunkterna i flera vetenskapsgrenar. Som naturforskare utvann han även essenser ur växter, och kunskapen och förståelsen för dessa kunskaper finns än i dag bevarade, bland annat hos de botaniker som arbetar vid Uffizi-gallerierna och Boboli-trädgården. Dessa kunskaper är en viktig tillgång för museet och bygger en bro som är viktig att upprätthålla för samspel och forskning.

Nu stod barn och vuxna och lyssnade på historia varvat med kunskapen om citrusträd, medan regnet föll utanför. De fick alla känna och dofta på de olika citrusfrukter som var förberedda för denna aktivitet. På golvet i växthuset låg några citrusfrukter, som hade trillat av under arbetet med att köra ut den stora samlingen av flera hundra träd för placering i Boboli-trädgården. Barnen hittade några fina frukter på golvet inne i växthuset, som de fick lov att ta med sig hem och som hör till ovanligheten. Här kom även smaken med som en förlängning av upplevelsen. Nämnas bör att museipersonalen vid Avdelningen för kulturell förmedling och tillgänglighet på Uffizi-gallerierna, får än så länge inte lov att ha med smaken i de undersökande och multisensoriska aktiviteterna. Att erbjuda mat och dryck i aktiviteterna kräver att ett samarbete med en extern part förhåller sig enligt reglerna, men denna gång blev det naturligt att få ta med sig lite fallfrukt från det berömda

växthuset som tillhör museet. Ledaren och pedagogen berättade om de många olika dofter som finns bland samlingen av citrusträden, fördelat på blad, blommor, frukternas skal och fruktkött och att det går att utvinna olja från citrusträden olika delar och att det finns många användningsområden. Även denna grupp fick ta del av den doftblandning som med olika skikt av essenser, gestaltade en vandring genom blommande citrusträd, som i den miljö som omringade dem. De fick behålla sina små doftprov, och som de var noga med att inte tappa bort.

Alla som deltog fick varsin karta över trädgården precis som den andra gruppen. Regnet hade slutat, och nu kunde promenaden bli av enligt planen. Denna gång gick vi åt motsatt håll och vandrade i riktning mot den äng som ligger närmast Porta Romana, där en av utgångarna eller entréerna finns. Fåglarna hördes intensivt med sina sånger, och bland trädtopparna kunde barnen se ljusgröna papegojor som flög från träd till träd. Ledaren för aktiviteten berättar för mig att papegojorna är visserligen vackra att studera, men att det är ett resultat av klimatförändringar att de kan leva kvar i trädgården. Det blev samtidigt som en symbolik av yttrandefrihet från några papegojor som tagit sig ur sina burar, flugit iväg och hittat varandra. På grund av de milda vintrarna har de kunnat bilda en liten koloni i Boboli-trädgården. På tal om klimatet så får jag också veta att det tidigare var en nödvändighet att ha vantar på vintern i Florens, men att det inte behövs längre.

I ljuden från papegojornas kvitter fick barnen gå mellan de olika skulpturerna där ledaren förklarade motiven för både dem och föräldrarna. De lyssnade noggrant och alla fick vara med i dialogen om vad de såg. Vi fortsatte över till de stora fontänen där det finns oändligt många detaljer att upptäcka. Gråhägern var inte kvar denna gång men några änder kom simmande i det djupa vattnet som omsluter ön med fontän i mitten. Flera färgglada karpar kom simmande upp till ytan vilket både barn och vuxna tyckte var spännande, då dessa fiskar är ganska stora. Vandringen fortsatte genom den vackra, stora allé av mörkgröna cypresser och genom tunnlar av grön vegetation. Barnen kunde studera strukturer på trädstammar och känna på olika material längs vägen. Vi stannade och tittade på en katt som låg och sov under en stor cypress, som såg ut att trivas i trädgården. Vi stod nära och studerade de små men djupa andetagen från den mjuka kattkroppen. Den gav samtidigt ett uttryck av att vara fri och känna sig trygg i den stora omslutande trädgården. Katten märkte oss inte, och vi smög vidare genom en tunnel av böjda grenar och gröna löv, längs en stig i brant uppförsbacke. Efter att ha vandrat till toppen av den långa cypresallé som

vi följt, fick vi en doftsensation och överraskning som kom från blommande apelsinlundar från både vänster och höger. Kanske var den något mer markant efter regnet? Väl uppe på toppen väntade en utsikt över större delen av Florens. Vi möttes av ett verk av samtidskonst, en skulptur av ett jättelikt ansikte som donerats till Boboli-trädgården i samband med en konstutställning (Gallerie degli Uffizi 2025i). Barnen fick studera både framsida och baksida av ansiktet och alla de former som de kunde se. Till sist fick de leta efter konstnärens signatur, som de kunde upptäcka ganska snabbt. Vägen gick vidare över en gräsmatta omgiven av vackra kastanjeträd, för att se på en storslagen vy över Florens. Avslutningsvis gick vi neråt för de gräsområden där fortfarande en del orkidéer blommade. Vi stannade och studerade dessa blommor noga. De var markerade med en liten inhägnad för att skydda blommorna från att trampas ner. Väl nere vid Palazzina della Meridiana och Palazzo Pitti, avslutades aktiviteten, som även denna gång tog 1 timme och 30 min enligt avisering.

Konvergens och makt

Min observation i den andra delen, var att gruppen även denna gång var nyfikna och engagerade, vädret till trots. Även dessa barn fick ta med sig några citrusfrukter hem. Alla var noga med att inget material tappades bort på vägen under vår vandring, och gruppen hade samma engagemang under hela promenaden. Det som skapades var ett gemensamt utrymme inom kultur och kulturarv, där alla kunde lyssna, tala och vara med i en dialog (Couldry 2000, s. 142). En promenad genom en antik trädgård med artefakter av varierad art, som den med barnen i Boboli-trädgården, kan räknas in i en del av de gamla medierna inom konvergenskulturen, och är minst lika viktig i kontrast till digitala medier. Förutom de sinnen som tilltalar besökarna som taktila föremål, temperaturskillnader, vyer och närstudier för ögat, dofter av varierande slag, smaken av en frukt, ljuden av fåglar, vind och vatten, så står begreppet konvergenskultur i relation till mediekonvergens, deltagarkulturer samt en kollektiv intelligens (Jenkins 2012, s. 14). När konvergens inträffar handlar det inte om nya, förfinade tekniska ting, utan vad som sker i huvudet på individen genom en kulturell och social interaktion, som även kan mynna ut i en kollektiv intelligens och process. På flera sätt kan konvergens appliceras på andra uttryck, som till exempel samarbete mellan olika medier och flexibiliteten hos publik och besökare i sökandet efter upplevelser. I vår samtid såväl som framtid ligger även konvergenskulturen inom

många olika medieplattformar, och sättet att använda sig av nya medier. Att navigera och interagera bland olika digitala plattformar kan vara oberäkneligt och rent omöjligt att förutsäga, med den makt som medieproducenter och mediekonsumenter besitter (Jenkins 2012, s. 15). Couldry menar att sättet på hur vi ska förstå hur kultur fungerar, innebär att se kommunikation på ett bredare sätt än traditionsenliga litteraturstudier visar. Han menar att kommunikation är inte bara överföring av ett innehåll som kan läsas från en text, utan en mycket mer komplex process som även kan involvera ett aktivt deltagande (Couldry 2000, s. 25).

Det som jag kunde se i den aktivitet som beskrivits, är hur det går att dra en parallell till att navigera i samband med både analoga och digitala plattformar. Att addera fler uttryck som bemöter våra sinnen bidrar även till det oberäkneliga och vad som inte går att förutspå. Det ger även en bild om att all utveckling inom kultur och kommunikation är en maktfråga, som när gamla och nya medier möts.

Inkludering av ett sinne

När det talas om multisensoriska projekt, där alla sinnen är inkluderade, så kan en oro bli direkt påtaglig när doftande material kommer på tal. Det är viktigt att ta hänsyn till doftkänsliga personer, men lika viktigt är det att förstå att många fler personer har aldrig fått ingå i övningar och utbildningsaktiviteter som inkluderar doftmaterial. Om aviseringarna om att dofter förekommer i ett sammanhang, så vet oftast extremt doftkänsliga personer att de inte ska närvara. Det kan jämföras med andra kulturdiscipliner som film, där man tydligt aviserar om det förekommer mycket våld. Vi är alla känsliga för olika saker och att visa hänsyn kan yttra sig på många sätt. Men att visa hänsyn kan också innebära att addera de uttryck som tidigare saknats.

Ett exempel är en egen erfarenhet som jag berättade om i samband med en presentation på Uffizi-gallerierna vid den avdelning som jag varit placerad vid. Presentationen handlade om multisensoriska tekniker och om när jag bland annat föreläste inför en publik i min hemstad, där en blind person närvarande. Jag använde dofter ihop med min bildpresentation för att beskriva en plats, varav den blinda personen uttryckte i efterhand att hen faktiskt inte hade behövt någon syntolkning av sin assistent, utan med hjälp av dofter och en berättelse uttryckte: - Jag var där! De tre orden blev därmed på samma gång ett tydligt bevis på att dofter i kombination med en annan medieform kan vara meningsbärande på många sätt. Att få en blind besökare att “se” på ett annat vis, och att uppfatta på egen hand, är inte bara ett

hänsynstagande utan en inkludering av mångfald. Några få ord, men så viktiga. Och en sådan frihet för personen att kunna uttrycka att inte behöva syntolkning. Det är ett exempel på hur några ord, i ett sammanhang, kan ge oss vägledning i vilken riktning vi kan gå inom kulturens korsvägar, med råd och instruktioner i arbete som berör tillgänglighet, verbalisering och publikarbete. Presentationstillfället blev berikande, då åhörarna från museets avdelning för kulturförmedling och tillgänglighet hade full förståelse för denna form av att tillgängliggöra en bildberättelse med dofter, då det överensstämde med deras utvecklingsarbete för sina olika målgrupper.

Avdelningens arbete binder ihop Backs teori om att lyssna efter fragment med öppenhet och ödmjukhet, som att ta emot andras upplevelser och som utmanar lyssnarens position. Back beskriver sociologin som en lyssnande konstform som kan ge oss resurser som pekar på en annan form av framtid (Back 2007, s. 167). Han talar också om en sorts uppmärksamhet som kan översättas till alla sinnen, och belyser förhållandet mellan denna form av förståelse. Det inkluderar också tolkningens etik i ett givande och tagande i en socioligisk dialog (Back 2007, s. 96).

Möjligheten att kunna addera doftsinnet i en multisensorisk aktivitet anser jag visa på en bredd av möjligheter och att kunna nå fram till en starkare kultur. Orden från Back är av ett stort värde, då han beskriver ett lyssnande efter något som inte alltid hörs. Det där som finns i bakgrunden och som är svårt att komma åt (Back 2007, s. 8) som kan vara förenligt med ett immateriellt kulturarv, där ord och berättelser bör lyftas fram för att inte glömmas bort. Doften i kultursammanhang kan liknas som både gammal och ny information som fogas samman i en konvergens.

2.5 Samarbeten och drivande krafter

Vid min avdelning och institution där jag gjort min studie, förekommer många olika samarbeten med andra aktörer. Ett sådant exempel är projektet “Giardino dei sensi” eller “Sinnenas trädgård”. Projektet presenterades vid Palazzo Pitti i oktober 2023 där initiativtagare, projektledare och andra inblandade visade status och var projektgruppen befann sig i sin utvecklingsfas. Projektet går ut på att skapa en bestående taktil och multisensorisk stig i ett botaniskt område inuti den stora Boboli-trädgården som heter Botanica Superiore. Det är en mindre, antik trädgård, som tidigare var stängd under många år, med andra ord: en trädgård i trädgården. Denna mindre trädgård kan vara lätt att missa för den som har för bråttom genom

Boboli-trädgården. Botanica Superiore ligger inbäddad i grönska och har en egen inhägnad med en vacker ingång. Inne i Botanica Superiore finns tillhörande byggnader och växthus samt en samling extraordinära blommor, örter, träd och en samling av näckrosor. Syftet med detta samarbetsprojekt har varit att göra denna speciella trädgård tillgänglig och fullt användbar även för personer med helt eller delvis nedsatt syn. Projektet inleddes fullt ut under våren 2024, och har utformats av *Associazione Culturaepiù* (Associazione Culturaepiù u.å.) i samarbete med Uffizi-gallerierna.

Den 19 oktober 2023 hade jag möjligheten att närvara vid projektpresentationen, som handlade om det utvalda trädgårdsområdet i Botanica Superiore. Projektets mål har hela tiden varit att öka tillgängligheten i trädgården. En viktig del och en satsning är att det har byggts upp fjorton sensoriska stationer längs vägen genom trädgårdsområdet. Besökarna kan nå trädgården och vandra genom den, med hjälp av en "sensorisk guide", som är en person som erbjuder stöd och hjälp under hela upplevelsen. Med hjälp av en särskild applikation som kan laddas ner fritt, gör det möjligt för besökaren att ansluta sin smartphone för en akustik kopplad till en liknande gångstav eller käpp som är utformad med modern, digital teknik. På vis går det att lyssna på en exakt beskrivning vid varje station i trädgården. Under vistelsen kan varje besökare samtidigt uppfatta ljuden från själva trädgården under de olika årstiderna. Vägen som besökaren följer är också utformad för att maximera den olfaktoriska och den taktila upplevelsen. I trädgården finns många möjligheter att vidröra och känna väldoftande örter, blommor, barr, löv, trädstammar, vatten och mycket mer.

Den dåvarande museidirektören, Eike Schmidt, förklarade vid ett tillfälle att Boboliträdgården tillhör oss alla, och därför måste även de med objektiva svårigheter kunna känna och se dess skönhet. Uffizi-gallerierna visar gång på gång att de inte är främmande för initiativ som syftar till att underlätta för sina målgrupper och besökare med särskilda behov. I december förra året, i samband med den internationella dagen för personer med funktionsvariationer, tillkännagav museet till exempel flera initiativ i denna riktning. Först och främst presenterade man resultaten av sitt arbete med olika dagcenter under och efter pandemin, då man även erbjöd sina anställda en medvetandehöjande kurs i *LIS* (Lingua dei Segni, italienskt teckenspråk), som genomfördes i samarbete med *ENS* (den nationella organisationen för döva), i syfte att förbättra mottagandet av döva, inklusive teckenspråksanvändare. Inom museerna

fortsatte projekt som till exempel innebar en serie taktila besök som genomfördes i samarbete med föreningen *UICI della Toscana*, som är en del av den italienska unionen för blinda och synskadade.

Ett annat samarbete har varit ihop med konstskolan och gymnasiet *Liceo Artistico di Porta Romana (*Liceo artistico di Porta Romana e Sesto Fiorentino, 2025), som har främjat ett initiativ av museiterapi, riktat till kvinnor som lider av fibromyalgi. Det har inneburit guidade turer med försök att föra dessa kvinnor i dialog med olika konstverk genom att uttrycka sina känslor.

Ytterligare ett samarbete med *Liceo Artistico di Porta Romana,* och som har pågått i flera år*,* är arbetet med taktila konstverk, och om kunskapen att kunna lära formerna och ta del av ett konstverk på ett annat vis än med ögonen. Detta fick några av oss instruktioner i, under presentationen av projektet “Sinnenas trädgård” vid Palazzo Pitti den 19 oktober 2023. Två målningar och kopior av bland annat ett porträtt av Bronzino (1503-1572), föreställande Giovanni de’ Medici som barn samt Medusas huvud av Caravaggio (1571-1610), stod uppställda i den sal vi befann oss i. Detta var ett utmärkt exempel på hur det faktiskt går att ta del av konstverk och upptäcka motiv och detaljer på ett annorlunda sätt. Jag fick själv med förbundna ögon berätta vad jag kände när jag interagerade med porträttet och kopian av Bronzinis verk, under ledning av Gianfranco Terzo, docent och lärare vid konstskolan vid Porta Romana. Terzo är specialiserad bland annat inom bysantinska målnings-tekniker och restaureringar av målningar på duk, trä och fresker. Det blev en värdefull övning på många plan, men främst bidrog mina tankar att en beskrivning av ett konstverk kan bli så annorlunda i kontrast till om jag hade fått se motivet. Att sätta känseln i fokus bidrog även att lyssnandet fick en ny inriktning, då orden kom enbart från beröring. Det noterade jag särskilt när jag fick möjligheten att lyssna på andra deltagare i denna övning, och det visade samtidigt på ett exempel på ett inkluderande förhållningssätt för blinda personer i samband med konst.

2023 fick personalen inom Avdelningen för kulturförmedling och tillgänglighet samt Utbildnings- och forskningsavdelningen, en nationell utmärkelse för sitt arbete kring inkludering och mångfald inom Uffizi-gallerierna. Projektet heter *Uffizi för alla*, och utmärkelsen sammanfattar samtidigt vad avdelningens arbete går ut på. Syftet med verksamheterna är att utveckla innovation och modernisering inom den offentliga sektorn, aktivera en god kunskapsspridning genom att stödja en stimulering av nya förändringsprocesser, samt förbättra god praxis som möjliggör fler effektiva

och inkluderande aktiviteter. Avdelningen har även premierats för att under pandemin ha hållit ett högt fokus på frågorna om inkludering och tillgänglighet inom Uffizi-gallerierna, där flera projekt har bidragit till olika målgruppers behov, som anpassat och pedagogiskt material.

Bacci beskriver att det råder en revolution genom sinnena, då det har varit en långvarig försummelse av de mänskliga sensoriska essenserna, men även ett åsidosättande av förkroppsligande processer i existentiella upplevelser och kognition, vilket har bidragit till en växande litteratur om sinnena. På senare tid har sinnenas betydelse betonats mer och kan jämföras med hela det mänskliga varandesättet, likt personers frigörelse, memorering och tänkande. Bacci framhåller Michel Serres, filosof (1930-2019), som menar att om en revolt ska komma, så måste den komma från de fem olika sinnena (Bacci och Melcher 2013, s. 588).

En promenad i Sinnenas trädgård

Den 22 februari 2024 träffade jag de två initiativtagarna och eldsjälarna till samarbetsprojektet “Sinnenas trädgård”, och som drivit projektet i flera år med ett ofrivilligt avbrott under pandemin. Jag träffar dem i trädgårdsområdet Botanica Superiore, den mindre trädgården inuti Boboli-trädgården, som inte är lätt att hitta för den som är ovan att navigera i Il Giardino di Boboli. Denna lilla och speciella och antika trädgård ligger inbäddad i grönska och under vår och sommar bildar grenar och slingrande blad en tunnel fram till entrén. Tillsammans med en grupp personer med helt eller delvis nedsatt syn skulle vi under denna förmiddag få gå hela promenaden som skulle invigas senare under våren. Jag träffade gruppen strax före kl 10 precis innanför grinden till Botanica Superiore. Där blev jag presenterad för en sensorisk guide som skulle leda mig igenom promenaden utan att jag fick se något. Det är en egen trädgård med en speciell atmosfär, och där man finner vattenväxter av olika slag, samt att den är anlagd med flera olika dammar. Här finns även en samling av olika slags näckrosor av sällsynta arter, och i alla dess färger. Runt en del dammar finns gamla, antika räcken i metall, och som ger stöd för den som vill gå runt. Men det ger samtidigt en taktil känsla av ett gediget hantverk från förr. Att stå nära dammarna gav en akvatisk känsla och en variation av temperaturskillnader. Dessa skiftningar präglar hela Botanica Superiore, med de variationer som råder av luft, fukt, temperaturer, ljud, dofter och stämningar. Ljuden av vatten och fåglar ger

också en speciell och harmonisk känsla av att befinna sig på denna karakteristiska plats.

Även om vi var där i slutet på februari, som räknas som en vintermånad, så kändes intrycken mer än levande. Vi passerade formationer med vatten som är en plats för olika näckrosor. Vid en station fick vi sätta ner händerna i en vattenbehållare där vi kunde känna knopparna från näckrosor, och att de var på väg mot våren, som alla andra blommor i trädgården. Vi gick långsamt fram utefter den väg som var markerad med de speciella stenarna, som var till hjälp att hålla rätt kurs. Vi stannade kring en punkt som var omgiven av örter. De blad som jag kunde känna tydligast var rosmarin och lavendel, men dofterna bidrog även till igenkänning. Denna plats inbjöd till att utforska mer, att känna på bladens former och dra händerna genom olika örter för att känna deras olika strukturer, former och dofter. På vägen tillbaka stannade vi vid ett gammalt träd, vars stam hade en struktur som var mycket grov med tjocka lager av bark. Jag blev förundrad av den taktila upplevelsen, och det gav en tanke om värdet att stanna upp och verkligen se och känna världen mer detaljerat. Hur ofta tar vi oss tid att undersöka en trädstams yta och form mer i detalj, och hur låter vinden genom en speciell trädkrona? Vi vände tillbaka för att ansluta till den större gruppen. Initiativtagarna till projektet i Giardino Superiore berättar att de startade 2015 men att det blev ett ofrivilligt avbrott under pandemin.

I den senare delen av maj 2024 blev det invigning och öppning av den anpassade promenaden, och en vistelse i denna trädgården blev en upplevelse att ta del av, särskilt för dem som saknar syn. Botanica Superiore är en variant på ett permanent utomhusrum, och en plats för gemensamt och vidgat kulturellt deltagande. Trädgården är, med sin anpassade design, en särskilt välkomnande trädgård med olika faktorer som kan räknas som naturliga, multisensoriska uttryck som ihop med alla sinnen kan bidra till att tolka trädgården även som ett konstverk. Det är en trädgård att återvända till, särskilt för blinda personer eller personer med andra behov. Det unika med detta trädgårdsprojekt är också att det skulle vara möjligt för personer med synnedsättning att på sikt att återvända till Botanica Superiore på egen hand och väl inne i trädgården vara utan ledsagare, vilket är en väsentlig form av frihet (Vikmane, Ņikitina, Brutāne, Cērpa 2024, s. 26).

Att kunna ta del av en intressant, kulturell plats utvecklad med en anpassad teknik för att upptäcka och känna, genom alla sinnen, visar samtidigt på vikten av eldsjälars engagemang (Gallerie degli Uffizi 2025j). Det är ett exempel på vad

människor kan göra tillsammans och som också är en form av demokrati, men som framför allt visar ett demokratiskt framsteg (Taylor 2019, s. 7).

En studie från Europeiska kommissionen, *Culture and Democracy, the evidence* (2023), visar på en länk mellan deltagande och demokrati. Rapporten sammanfattar lärdomar från internationell forskning och är en del av kommissionens arbete med att stärka demokratin, kultursektorn och samhället. Rapporten kartlägger också hur personer som deltar i kulturaktiviteter är betydligt mer benägna att engagera sig i ett medborgerligt och demokratiskt liv (European Union, Publications Office of the European Union 2023).

Med eldsjälars engagemang, i samarbetsprojekt som "Sinnenas trädgård", har jag sett ett exempel på vad demokrati kan vara. Ordet demokrati är inte alltid lätt att förklara. Vi kanske tror att vi enkelt kan förklara, därför är frågan värd att gå in djupare på vad det innebär och vad var och en egentligen syftar på? Den enkla idén, som kom från antikens Grekland, där folket eller demos styr eller innehar makten, med olika löften men som aldrig kan uppfyllas helt. Under flera sekler har vi haft olika uppfattningar om vad demokrati är och hur den har utvecklats, där demokratin också har blivit mer inkluderande på flera plan. Men vem som räknas till folket, vad som görs och hur det styrs kommer alltid att vara ifrågasatt och som tyvärr i många fall också leder till besvikelser (Taylor 2019, s. 2). Därför anser jag att en promenad i sinnenas trädgård är något som kan vara förenligt med demokrati. Det är en fast punkt att komma till och ett utomhusrum att känna sig välkomnad i där alla har samma värde, en plats som är anpassad för personer som tidigare varit exkluderade inom museernas verksamheter, men en plats som också är öppen för alla. Det är en plats att återvända till och att känna gemenskap i, att få uppleva och vara med i dialoger med andra och att få utforska och lära sig mer om kulturarv och konst i en multisensorisk kontext. Det är promenader som sker i vardagen, i en bredare social och kulturell mening.

2.6 Ett uppstartande projekt

Efter upprättad projektbeskrivning kom beslutet att utveckla en metod som ger ett utökat multisensoriskt uttryck till ett renässansverk, där ambitionen var att olika dofter

även skulle ingå i tillvägagångssättet. Förslaget till ett konstverk från denna tid resulterade i *Primavera* av Sandro Botticelli (1477-1482).

Tidigare hade avdelningen arbetat främst med instrument för sinnena, känsel, hörsel och syn. Avdelningen beslöt att använda samma metod som de gjorde året innan, när de tog fram doftande material till en design och gestaltning av några av de citrusträd, som bland annat finns i Boboli-trädgårdens samling, men även i flera olika konstverk. Inför detta projekt stod en önskan om att utveckla olika dofter som representerade detaljer i Botticellis Primavera. Valet av material består av samma blandning som i parfymblandningar, med ambitionen att gestalta och bidra till en upplevelse i ett undersökande syfte i samband med konstverket. Doftblandningarnas resultat skulle inte ha något kommersiellt syfte, för att undvika att varumärken och kommersialism för deltagare eller besökare i sammanhanget. Att skapa en doft enligt en modell av en parfymblandning, har i många fall inneburit en dold kunskap när det gäller metod och framställning. Här valde arbetsgruppen istället att förespråka transparens och samarbete. Detta visar en väg som inte skulle vara möjlig utan en öppen delning av kunskap, genom att skapa en gemenskap som är byggd på förtroende och en form av kollektiv visdom.

Projektet skulle även kunna liknas med möjligheter att skapa kulturella förutsättningar för nya former av ett demokratiskt och politiskt utbyte, som att återuppta och utveckla ett uttryck för ett sinne eller form av kommunikation som ännu inte existerat i bredare sammanhang. Det kan förklaras som att alltid lyssna på andras erfarenheter och att vara förberedd för teoretiska och metodologiska förändringar (Couldry 2000, s. 42).

Arbetet startade upp under mars 2024, för att sedan utvecklas över tid. En del av idén var att göra en förlängning av den redan tryckta boken *Primavera* (2021) av Anna Soffici, som på en av sidorna beskriver fyra olika blommor som finns med i tavlans motiv. De fyra blommorna är även karakteristiska för Florens och de landskap och trädgårdar som hör till omgivningarna. Och tiden för projektets uppstart låg precis rätt, då studiet av dessa blommor gick att ta del av under denna tidsperiod, och som var avgörande för en verklighetstrogen gestaltning. De fyra blommorna som ingår i Botticellis Primavera och i den framtagna boken är Ros (*Rosa Alba Incarnata*), Iris, Pärlhyacint och Tusensköna. Dessa blommor finns i olika trädgårdar eller naturområden i och kring Florens. Pärlhyacinter och tusenskönor blommade redan i mars, följt av Iris och sist *Rosa Alba Incarnata*, som är en ros av antik art. Enligt

konsthistoriker så är det *Rosa Alba Incarnata* som har avbildats både i Primavera och Venus födelse av Botticelli. Rosen växer fortfarande inom Uffizi-galleriernas friluftsmuseum, Giardino di Boboli. En femte doft togs även fram som gestaltar den skogsglänta som syns i bakgrunden i motivet av Primavera. De utbildade inom konsthistoria på plats, kunde ge instruktionerna exakt vilken slags citrusfrukt, träd och blommor som utgjorde bakgrundens speciella framtoning. Gestaltningen av några av de blommor som finns med i Botticellis verk Primavera, blev vårens mest spännande process. Att dessa blommor fortfarande existerar, mer än 500 år senare än verket Primavera målades, och att ingå i en process likt en botanisk studie i landskap och trädgårdar, blev spännande för oss alla på avdelningen. Det blev en studie som resulterade i något väldigt speciellt, under de vackraste vårmånaderna i Florens, och som arbetsgruppen tillslut blev nöjda med. Det innefattar inte bara att ta del av blommornas doft i mitten av alla kronblad utan också att leva med dem, känna blad och stjälkars doft, vara på platserna där blommor och frukt växte, dofter i vinden eller dofter i olika temperaturer. Detta var en viktig del i den metod som användes i framtagningen av samtliga doftblandningar. Det kollaboratoriska tillvägagångssättet var även viktigt för att kunna översätta dofterna, som att lyssna till konsthistoriker och trädgårdsmästare. Men den viktigaste delen var att ta del av platsen och vara aktiv i ett deltagande under vårens utveckling, precis som i Botticellis verk, som även det, berättar om en plats och kulturarv. Vi var alla samlade för den första provningen av de framtagna dofterna till Botticellis Primavera. Med en droppe av varje doft på en pappersticka, med en formation av en solfjäder så blev intrycket och gestaltningen omedelbar. En del av projektets process och metod kan beskrivas som en vetenskaplig kommunikation, där varje moment beskrevs i detalj och testades upprepade gånger tills ett önskvärt resultat nåddes.

> “I would like first of all a project of this kind to serve to make people realise that there is a plurality of ways of learning and experiencing art: being open to diversity is difficult and can generate mistrust, but it is an enriching process. I would also like a project of this kind to bring people back into more direct contact with their bodies and with reality through the conscious use of the senses, which are the primary means of knowing the world.”
>
> *Informant 3*

Av de många sätt att lära sig och uppleva konst så är öppenheten för mångfald en berikande process för att nå rättvisa och jämställdhet. Men projektet Primavera visar även på en biologisk mångfald av något som visar på en livsmiljö. Doftsinnet i konstsammanhang har mestadels varit exkluderat men börjar få ett erkännande, vilket medför att dofter även erkänns som kulturarv. Det är ingen garanti att miljöer och naturområden består efter varje århundraden, särskilt inte med tanke på miljöhot och förändringar i klimatet. Tillsammans med en medveten användning av alla våra sinnen och kontakt med våra kroppar, kan vi lära känna världen - i vår samtid, men samtidigt med möjligheten att även återskapa en svunnen tid, en plats eller ett ögonblick (Odeuropa 2025).

Projektet med konstverket Primavera är främst tänkt att ingå i utbildning och kulturförmedling i form av olika anpassade aktiviteter. Målgrupperna är barn och unga, personer med funktionsvariationer och personer med speciella behov. Projektet kan bidra till en hjälp och tydligare uppfattning av det du ser, till exempel uttryck för karaktär, känslor, atmosfär, miljö men som även har en koppling till kulturarv. I det här valet av konstverk kan taktila material tillsammans med dofter till exempel återspegla de olika blommor och träd som besökaren ser. Här finns även möjlighet att arbeta med en doft i taget, vara inomhus eller utomhus, använda den taktila boken ihop med dofterna eller utan. Flera av de övriga konstverken vid Uffizi-gallerierna har detaljer av dessa blommor, samt att det finns en oändligt stor variation av aktiviteter att utforska med nya uttryck och övningar i de olika lärprocesserna.

En droppe av av en parfymblandning på en pappersstickа kan tyckas simpel, men det är så som parfymkännare och skapare fortfarande går tillväga för att få en första uppfattning och förnimmelse. Utifrån egna erfarenheter finns många fördelar med att arbeta med absorberande papper ihop med doftande material, vilket också är också ett kostnadseffektivt sätt att gå till väga i jämförelse med påkostade tekniker. Det kan vara en fördel att börja med en enkel modell för att sedan eventuellt utveckla. I påbörjade projekt kan det också ta tid att utvärdera aktiviteterna med olika målgrupper. Om ett projekt faller väl ut med doftande material så går det att behålla en aktivitet i liten skala, lika väl som det går att skala upp genom att addera andra element och digitala tekniker. Min egen uppfattning, utifrån tidigare forskning, är att möjligheterna är oändliga men långt ifrån fullt beprövade.

Kreativiteten ihop med arbetsgruppen i samband med att ta fram de doftande

materialen till multisensoriska tekniker har varit tänkvärda på många sätt, och där var ingenting självklart från början. Sammansättningen av kunskap, nyfikenhet och målsättning blev samtidigt utforskande. Min uppfattning är att arbetsprocesserna bidrog till öppenhet, reflektion och som gav ett resultat som fungerade väl i aktiviteter och utbildningssammanhang.

> …”the thing I want to say is definitely the human relationship. So, a very relaxed working environment, very harmonious, where people confront each other, without being afraid to express their opinions, where common decisions are taken, where there is no hierarchy, and therefore, I think all this becomes an added value that then leads to work well, so yes, the working group.”
>
> *Informant 1*

Vid Uffizi-gallerierna har jag fått berättat för mig att målningen Primavera från allra första början var privat, och hängde i ett sovrum till ett par av de mäktigaste personerna i Florens i en föränderlig och orolig tid. Målningen benämns idag med namnet *Primavera*, men tavlan hade inget namn från början, berättade en av avdelningens konsthistoriker och som även är curator. Jag får även veta att Primavera var något som konstnären och arkitekten Giorgio Vasari (1511-1574) kallade målningen, och det går att ana på grund av motivets alla detaljer av blommor, träd och annan vegetation. Konstverket av Botticelli är från 1482 och är målad med tempera på trä, och är 203 centimeter hög och 314 centimeter bred. Figurerna i motivet är hämtade från grekisk mytologi, men motivet visar också på en omfattande studie i botanik.

Under en offentlig aktivitet i Florens den 23 mars 2024, på mässan *Didacta Italia* (Firenze Fiera 2023) visades för första gången en utbildningsaktivitet, en kombination av en undersökning av konstverket La Primavera och taktila material och dofter. Didacta Italia är den italienska upplagan av Didacta International. Det är en mässa som i över 60 år har hållits i Tyskland, och som nu även är en sammankomst i Florens som under tre dagar visar vad framtidens skola och utbildningar kan erbjuda. Denna mässa är en mötesplats främst för skolor, lärare, företag, föreningar och andra inom samma område. Avdelningen för kulturförmedling och tillgänglighet fick i samband med mässan Didacta Italia möjligheten att visa en aktivitet i en monter där utställaren var kulturministeriet, Ministero della cultura. En inbjuden mellanstadieklass kom till montern för att ta del av aktiviteten, som innebar

en kommunikation av konstverk enligt en multisensorisk metod.

Eleverna fick slå sig ner vid två bord, och de var cirka 8-10 barn vid varje bord. De delade upp sig ganska markant mellan pojkar och flickor. Flickorna satte sig ner vid bordet där det stod parfymflaskor. De fick arbeta med taktila material, bland annat med 3D-utskrifter som ger en upphöjning eller relief av de linjer som ingår i ett motiv, i detta fall detaljer ur målningen Primavera. Dessa utskrifter fungerar även som taktila översättningsverktyg för synskadade och blinda besökare, där man förlitar sig på helt på känsel och beröring för att tolka ett konstverk. Eleverna fick även arbeta med den taktila boken om verket Primavera. I ett av momenten fick eleverna ha ögonen täckta av en mask och berätta vad de “såg” eller kände. Det var flera olika delar och detaljer från verket Primavera som det arbetade taktilt med. Vid det andra bordet fanns pennor och block och dofter i form av impregnerat taktilt material i askar, samt parfymblandningar i flaskor som skulle ge känslan av olika detaljer i konstverket Primavera. Eleverna fick känna på olika variationer av citrusdoftande material som skulle gestalta den lund av citruträd som är bakgrunden i konstverket Primavera. En av uppgifterna var att skriva ner på post it-lappar vad de tänkte på, kände, tyckte eller kopplade ihop med egna minnen.

Efter cirka 30 minuter bytte eleverna uppgifter och bord med varann. Eleverna kom med många frågor kring och alla deltog i dialogerna med ledarna. Studenter, blivande lärare och pedagoger, höll i uppgiften för denna mellanstadieklass, som var arrangerad och planerad av den avdelning där min studie är gjord. Mot ena väggen i monterna fanns en stor skylt med texten “Aspettiamo La Primavera - Vi väntar på våren”. De nya framtagna materialen bidrog till en god hjälp att undersöka detaljer som ingår i konstverket Primavera samt vidgade det multisensoriska uttrycket i aktiviteterna, och bidrog till fokuserade moment för elever och besökare. Aktiviteten bidrog även till nyfikenhet och en vilja att undersöka konstverken ännu mer. Det olfaktoriska rummet blev en överraskande del för deltagare, men även för lärare och personal. Det doftande materialet hade inte några spår av kommersialism, vilket också bidrog till en avspändhet, koncentration och uppmärksamhet. Istället var det doftande materialet framtaget enbart för de besökare som ingick i aktiviteten, med syfte att förstärka upplevelsen i samband med ett konstverk och kulturarv. Utbildningsaktiviteten med multisensoriska uttryck kan likna goda exempel på en ökning i kultursektorn, och som tillåter den komma närmare andra områden i samhället, som tidigare kan har haft en onyanserad bakgrundsbild. Det kan beskrivas

som att finna och uppleva nya samband till estetik och kulturarvsberättelser, något som talar till våra sinnen, och som stärker bedömningsgrunderna att doftsinnet bör inkluderas mer.

Mot slutet av aktiviteten fick eleverna sätta upp papperslappar på skylten i bakgrunden, där de hade skrivit kommentarer från övningarna. En del barn läste varandras lappar. Det kom många kommentarer som också blir en slags förlängning av aktiviteten, men som även leder till en hjälp där elevernas ord är mycket viktiga för det fortsatta utvecklingsarbetet men multisensoriska uttryck. Som en avslutande del togs den stora skylten ner, med budskapet “Vi väntar på våren”, och under fanns motivet av Botticellis Primavera i samma storlek. Detta visar på hur en undersökning av ett konstverk och kulturarv kan gå till. Övningen var tidsbegränsad eftersom den ingick i ett fastställt program i montern som tillhörde kulturministeriet, Ministero della cultura, under mässan Didacta Italia. Efteråt fotograferades alla i klassen tillsammans framför motivet av Primavera. Övningen blev ett tydligt exempel och undersökning av ett konstverk och kulturarv på ett annorlunda sätt, där barnens röster fick en betydande roll. Lärare och pedagoger var positivt överraskade av denna aktivitet. En kommentar som kom från ett par lärare var om de kunde köpa parfymerna. När ledarna förklarade att dofterna var skapade endast för en upplevelse och vägledning i ett undersökande syfte, togs det emot på ett positivt och tankeväckande sätt.

Doftande material har en fördel i sin avskalade form, då det är ämnen som är oberoende av el samt att det inte finns krav på att tekniken måste fungera. Men precis som med digital teknik, kan helt nya och tidigare otänkbara sätt presenteras med multisensoriska uttryck och som väcker berättelser till liv. Couldry beskriver möjligheterna till en kulturell återhämtning, som kan liknas vid att återhämta historier som man inte har hört förut (Couldry 2000, s. 42) och som skulle kunna ansluta till detta citat:

> “I chose *Primavera* because it is a painting with a subject that is very suitable for a multi-sensory translation and because it is an iconic work in the Uffizi Gallery, that is a work that most of the public are interested in. It is a work for which there are so many explanations, so many hypotheses that have been formulated, there are countless readings of this painting, but there is no multisensory reading that can help us get closer to what must have been the original message of the artist, Botticelli, a painter who paid great attention to details.”
>
> *Informant 3*

I början av maj hade arbetsgruppen bedömt att arbetet med parfymerna hade fallit väl ut och den 6 maj blev en stor dag inne i Uffizi-gallerierna. De fem olika dofterna för Botticellis Primavera var nu framtagna, efter en noggrann studie av vårens blommor. Nu var det dags för en första aktivitet. Besökarna var barn, lärare, studenter och pedagoger. Barnen var i 3-årsåldern och deras aktivitet var på en måndag då museet alltid annars är stängt. Detta gjorde att de kunde lyssna noga på pedagogerna som ledde övningarna i de olika salarna. Barnen fick följa med till tre olika salar där de fick fokusera på ett konstverk i taget, totalt tre konstverk. Dessa tre renässanskonstverk är mycket komplexa och rymmer en stor mängd detaljer, men med hjälp av bilder, ljud, dofter och taktila material kunde barnen behålla sin nyfikenhet och uppmärksamhet.

I det första rummet så satt barnen på golvet framför en tavla av Gentile da Fabriano (ca 1370-1427). Tavlan innehåller stora folkmassor och djur på en öppen plats med mycket uppståndelse. I förgrunden finns Jesusbarnet med sina föräldrar samt de vise män som räcker över sina gåvor. Tillsammans med ledaren för aktiviteten diskuterade barnen vad de kunde se i tavlans motiv. Barnen fick ett enkelt arbetsmaterial med bilder, och de fick lyssna på inspelade ljud från djur och människor, som spelades upp med en enkel förstärkare. På så vis kunde barnen guidas genom motivet och vara närvarande i dialogen i vad de såg. I arbetsmaterialet fanns även en redan förberedd och impregnerad pappersstickа med en doft av myrra, som passade in i motivet. Varje moment gjorde att koncentrationen hölls och gjorde övningen lätt att ta till sig på ett lekfullt sätt och som bidrog till en dialog om tavlans många detaljer. Ledaren och pedagogen var noga med att alla barnen var delaktiga i dialogen

Barnen förflyttade sig sedan till nästa sal och gick genom museets olika rum med många olika, världsberömda konstverk. Väl framme vid sal A11 så samlades barnen igen och satte sig framför Sandro Botticellis La Primavera. På samma sätt fördes en dialog där barnen fick tala om vad de såg. Till hjälp hade de ett pappersmaterial med bilder och doftstickor. De nya dofterna för Primavera resulterade egentligen i 5 varianter, men eftersom barnen var så små så fick de prova två, den citrusdoft som speglade pomeranslunden i bakgrunden i verket samt en av de blommiga dofterna. Återigen var syftet att barnen skulle behålla sitt fokus på vad tavlans motiv innehåller, och om de kunde finna någon av de detaljer som hörde

till dofterna. En annan del i konstverket visar tre kvinnliga figurer som dansar. Med ljud från en enkel anordning fick barnen höra en tidstypisk melodi. Barn och lärare dansade i ring framför tavlan som en avslutande del.

Det tredje och sista konstverket hängde i salen intill, också målat av Sandro Botticelli: Venus födelse. Barnen samlades på nytt framför det sista av konstverken i aktiviteten, sittandes på golvet. De fick återigen ingå i en ömsesidig dialog om ett konstverks olika detaljer i motivet. Till hjälp fanns ett pappersmaterial med bilder, samt en impregnerade pappersstickor med en lätt doft av havet. De fick även lyssna inuti en snäcka för att undersöka om de kunde höra havets vågor. Syftet med aktiviteten var att barnen skulle behålla fokus på konstverkets motiv, med hjälp av de olika förstärkningarna för deras sinnen, syn, lukt, känsel och hörsel, vilket fungerade bra. Eftersom museet inte hade några övriga besökare så var det lugn och ro kring aktiviteten och alla kunde tala fritt i en dialog efter pedagogens upplägg. Efter de olika presentationerna av olika konstverk, så gick turen vidare genom Uffizi-galleriets korridorer, där barnen fick stanna vid några av de många skulpturer som står placerade i museet. Som en sista avslutning så fick alla uppleva den fina utsikten från Uffizi-galleriets stora fönster ut mot staden och den gamla bron Ponte Vecchio. Eftersom barnen var så små så fick lärarna turas om att lyfta upp dem, så de kunde se den karaktäristiska vyn över floden Arno och den historiska kärnan i Florens.

Citatet nedan handlar om kroppen, normer och sinnen som får deltagarna i kulturaktiviteter att känna tillhörighet i det offentliga rummet, som att få vara med i dialoger om konst och i samband med sin perception få reflektera fritt och tala fritt. Museet har stängt en dag i veckan vilket gör att det finns en begränsning att vara i själva utställningshallarna de övriga dagarna. Eftersom det totala antalet besökare vanligtvis är mycket stort, så bidrar det till trängsel och en stor svårighet att vara där, även om vissa aktiviteter ändå kan utföras ibland. Nu finns de nya utbildnings-rummen som en stor hjälp på vägen, men fler barn och personer med funktions-variationer samt personer med särskilda behov skulle kunna tas emot om mer utrymme fanns att tillgå. Boboli-trädgården fyller ur denna aspekt en viktig funktion, som ständigt är närvarande, som en extra resurs och plats att vara på när årstiden och vädret tillåter.

> …”the lack of a precise meaning leaves room for the formulation of different hypotheses, an activity that is in itself very stimulating for visitors, it helps them to reflect, reason and invent; we try to avoid crowding in the hall by organising some activities when the museum is closed, especially for the public with more specific needs such as children and people with disabilities.”
>
> *Informant 3*

Slutresultatet av denna aktivitet skulle även kunna jämföras med en mer avskalad version av uttryck och berättande, där processens väsentliga delar har en spridning över flera distributionskanaler. När medier överlappas skapas också en enhetlig och samordnad upplevelse, enligt transmedialt berättande, ett begrepp som kan användas för att förklara den omslutande känsla som bidrar till fokusering. Även om detta är ett begrepp som många gånger används inom film och digitala medier, så är det av vikt att förstå att begreppet har anor sedan antiken. Det innebär att även enklare sammansättningar i en multisensorisk aktivitet eller uttryck kan framkalla minst lika starka eller omslutande känslor (Strömberg 2022, s. 31). Det är just metoden med överlappande medier som bidrar till ett narrativ som griper tag i åskådaren eller besökaren som i detta fall bidrog till nyfikenhet och koncentration.

> ”And very often the people who know that, I mean, that activity is dedicated to them, and they are always very grateful for that, so there’s a great satisfaction that is just made manifest and then, I don't know, it goes off in a very spontaneous way, a sort of embrace and sharing with the eyes…”
>
> *Informant 1*

Citatet ovan är något som jag själv fick ta del av under tiden vid Uffizi-gallerierna. Att få möta besökarnas ögon och glädje när de har varit med i avdelningens aktiviteter, har bidragit till en känsla av hopp om att avdelningen kan nå ännu fler. Men för att nå ännu fler krävs både mer personal men framförallt mer utrymme och offentliga rum. Avdelningens arbete har en tydlig koppling till Hoskyns teori som talar om att föra samman demokratins rumsliga praxis med andra institutioner. Uffizi-gallerierna som institution och museum visar på en öppenhet för deltagardemokratiska metoder, som innebär att försöka skapa nya diskussionsutrymmen mellan civilsamhälle och förvaltning. (Hoskyns 2014, s. 180).

Inom kulturarvsberättelser finns en riktning som går emot en konvergenskultur, som inbegriper en ny deltagarkultur som också är förknippad med en ny kunskaps-kultur. De nya kunskaperna behöver inte enbart bestå av ny teknologi utan de kan bestå av processer som överlappar mellan olika möjligheter och val. Det kan vara svårt att förstå komplexiteterna i dessa övergångar, och Jenkins framför att denna fas är inget som kommer att upphöra, utan att vi är på väg in i en ny era där mediers sätt att verka kommer att utmärkas av förändringar. Konvergenskultur innebär även större tillgänglighet och kännedom om möjligheterna som finns att tillgå (Jenkins, 2006, s. 33). Jag delar teorin om att vi är på väg in i konvergenskulturen vare sig vi vill eller inte. En av kollisionerna mot nya medier, digitalisering och AI, är att ge plats åt äldre uttryck samt att förstå potentialen för att uppfinna och skapa för framtiden.

3. Slutdiskussion

3.1 Sammanfattning

Multisensoriska normer

I min analys visar jag på Hoskyns poäng om hur samhällets strukturer producerar demokratiska relationer och modeller i det offentliga rummet, enligt hennes forskning. Genom att observera deltagarna i min studie, framhävs likaså vad olika offentliga rum producerar för olika strukturer för demokrati i en representativ mening (Hoskyns 2014, s. 175). Det jag också kunde få bekräftat genom min undersökning, är att multisensoriska normer pekar på en sammanflätning av fler sinnen, där även vårt luktsinne och dofter får betydelse för en demokratisk inkludering och att denna form av uttryck är central för frågor om vem och vilka kulturen tillhör.

I analys och observationer har även Couldry bidragit med en viktig del i min studie. Genom att ha lyssnat och fångat upp röster vid avdelningen för kultur-förmedling och tillgänglighet vid Uffizi-gallerierna, och ge dessa röster en tydlig plats, blir de även betydelsefulla för vår historia och forskning. Couldry menar att i framtiden måste kulturstudier utforska ett mycket bredare spektrum av kulturella erfarenheter, som ger en återspegling av detaljerna i både tal och handling (Couldry 2000, s. 136).

Jag har observerat många olika möten i det offentliga museirummet i form av olika aktiviteter och utbildningar, med ledning av personal och pedagoger inom konst och kulturarv. I deras arbete har det varit ett tydligt fokus och syfte att inkludera en bredare publik, och med avsikten att inte exkludera någon särskild grupp, utan att alla har samma värde. Inom avdelningen finns ett påbörjat arbete med att utveckla multisensoriska verktyg för framtiden. Avsikten med de påbörjade processerna av sensoriska metoder är att de ska utvärderas och utvecklas ytterligare. På sikt är ambitionen att multisensoriska aktiviteter ska kunna bli permanenta delar i avdelningens programutbud. Att addera doftande material till avdelningens multisensoriska aktiviteter och kulturförmedlingar har också inneburit ett omtag kring normmedvetenhet, och som gett ett resultat som kan likställas till en mer grundlig kompetens som kan ge en multisensorisk översättning. Den översättningen innebär också att alla kan tycka olika, där allt inte nödvändigtvis behöver vara positivt. Det är tillåtet att yttra vad man tänker och känner, vilket är en viktig del i multisensoriska normer. Exempel på undersökningar om översättningar av färger i målningar till taktila former (Bérubés 2022, s. 7), har gett en mer övertygande bild om att det är fullt möjligt att översätta en målning, eller delar av en målning med doftande material. Det senare är något som jag själv fick se och erfara under flera utbildningsaktiviteter vid Uffizi-gallerierna under mina praktikperioder.

En svårighet ur ett kritiskt perspektiv, kan vara just långsiktigheten i museernas nya satsningar och utvecklingsarbete, för att undvika kortlivade projekt och en temporär sinnebildning. Om detta skriver också Riksantikvarieämbetet på sin webbplats (Riksantikvarieämbetet 2025). En annan svårighet som på sikt kan innebära en exkludering av kroppar eller grupper, kan vara ett ointresse och likgiltighet från personal eller ledning inför de icke-visuella sinnena, eftersom det generellt har funnits begränsningar för att förstå de sinnena. Detta kan även grunda sig i ett tidigare vetenskapligt ointresse (Smith 2007, s. 20). Platon och Aristoteles teorier och kategoriseringer om våra sinnen lever till en viss del fortfarande kvar (Smith 2007, s. 28), och de som arbetar inom konst kan behöva tydliga argument om det multisensoriska fältet för sin publik. Den nya forskningen om doft i konst i ett tilltagande tvärdisciplinärt fält är därmed väsentlig att sätta i kontrast till historien om våra sinnen, och utmanar därmed den rådande normen, då den särskilt visar på samhällsengagemang och förändring.

Det är i dessa nya korsvägar mellan vetenskap och konst, som vi måste fortsätta att vara nyfikna och fortsätta att undersöka vad som går att åstadkomma i berättelser och uttryck. Det kan liknas med att fler bör skaffa sig kritiska färdigheter och avmystifiera representationsprocesser, genom att undersöka hur betydelser skapas och bli medvetna om representationers underliggande politik. Att till exempel gestalta med dofter och eteriska oljor är något som de flesta med god uppfattnings-förmåga genom sitt doftsinne och känsla kan utbilda sig i. Men att skapa i doft kan ibland vara omgivet av mystik, och tyvärr ofta präglat av gamla myter om ett enda upphöjt geni, när det i själva verket handlar om olika led av nätverk för att nå fram till ett slutresultat. En annan del som kan vara vilseledande i samband med processerna av framtagning och gestaltning med dofter, är att det ofta förknippas med rikedom, några få förunnat, kommersialism och lyx. Det gör att Hoskyns uppfattning om att kunna se nya sätt på konsumtionsutrymmen som nyliberalismen producerar kan övervägas. Hennes idé visar på en väg och ett tydligt exempel på hur det går att sätta in vetenskaplig fakta i nya sammanhang och i nya rum, som bidrar till en deltagardemokrati med aktiviteter och diskussioner som samtidigt samexisterar och öppnar upp för mångfald, nya uttryck, röster och språk (Hoskyns 2014, s. 179-180). Genom museer och andra kulturinstitutioner kan på så vis multisensoriska normer utmanas och utvecklas i olika kulturprojekt i samverkan med besökare såväl som arbetsgrupper, vilket var något som jag också kunde följa under min undersökning vid Uffizi-gallerierna.

Det breddande deltagandets strategi

Denna studie visar riktning av teoretisk kunskap med kapacitet att leda till en djupgående och genomgripande förändring, inte bara för museibesökare med funktionsvariationer, barn och unga, utan sammantaget alla besökare, inklusive museipersonal, pedagoger och forskare inom tillgänglighetsområdet. Ett multi-sensoriskt systems normer kan även utmanas och hanteras genom att vidga en akademisk diskussion om tillgänglighet inom museologi, översättningsvetenskap och hur vi upplever världen genom våra sinnen. En del kan vara att skapa tydligt utsagda lösningar som kan gynna särskilda målgrupper. En annan utmaning är att våga förändra den traditionella formen av passivt betraktande med ögat i fokus (Bérubés 2022, s. 26).

För att tänka praktiskt kring vilka grupper eller kroppar som exkluderas i samband med multisensoriska uttrycken vid museets aktiviteter, så är det en fråga om tydlig avisering om vilka material och metoder som ingår i utbildning och aktiviteter, för att undvika om någon är känslig för något av de olika materialen eller om någon inte vill delta. Det finns dock alltid en möjlighet att anpassa aktiviteter och utbildningar, då ambitionen och viljan hos personalen är att ingen ska exkluderas. En viktig del är också att ha möjligheten att vara utomhus, när doftande material används i de olika utbuden, om rädslan för allergiker skulle komma på tal. Jag anser att den stora exkluderingeringen av kroppar beror snarare på den norm och komplexitet som har funnits i historien, där de äldre sensoriska rangordningarna har påverkat oss. Därför finns det en risk att denna norm fortsätter att prägla museirummet, istället för att våga öppna upp för multisensoriska system, för att främja konst och kulturarv på ett djupare plan.

Sammanfattningsvis till detta svar är att min studie visar på möjligheten till en tydlig förbättring av tillgängligheten till museiupplevelser. Multisensoriska tekniker med en flersidig perception, stödjer museipersonalens idé, som har sin grund i att utforska nya sätt för sina målgrupper av personer med funktionsvariationer, barn och unga, för att få dem att uppleva museets målningar och tillika kulturarv. Genom dessa tekniker finns ett hopp om att möta en bredare publik med möten som visserligen har betydelsen av mer tillgänglighet, men som framförallt visar på att åtgärda en märkbar brist i samband konst- eller museiupplevelser. Detta sker genom att fortsätta undersöka vilka typer av sinnliga upplevelser som förmedlar information, och hur personalen kan utveckla det. Detta resultat är samtidigt något som kan leda till positiva omdömen och förkovran hos både personal såväl som målgrupper (Bérubés 2022, s. 25), vilket även ger en riktning till en ökad medvetenhet av de multi-sensoriska normerna. Bérubés forskning visar på nytänkande och nyfikenhet och hur man tillsammans kan skapa kultur som inkluderar fler målgrupper men även sinnliga upplevelser, vilket även stärker denna undersöknings resultat.

En stor behållning har varit att notera viljan av att hitta de målgrupper som inte självklart når museet, samt viljan att bemöta och anpassa aktiviteter och utbildningar för alla, och förmågan att kunna se möjligheterna och utveckla sin verksamhet. Museets utbildningsaktiviteter har inte bara visat vad som kan produceras, utan också vad som går att möjliggöra och vidareutveckla. Aktiviteterna har bidragit till att besökarna kunde tänka tillsammans, tänka nytt, tänka på möjligheter tillsammans i

en gemenskap. Denna form av delaktighet är en viktig byggsten i det demokratiska perspektivet, och visar på att både konst och undervisning har något gemensamt. Det visar ett exempel på att demokrati inte bara är ett styrelseskick - utan ett hopp om någonting, som kan förklaras och liknas en idé om samhället, och att det är något som görs i vardagen (Taylor 2019, s. 10).

Öppenhet är även en viktig del i tvärvetenskap såväl som i multisensorialitet, och som kan bidra till en mycket rikare uppfattning än det som finns tillgängligt från en och samma synvinkel. Då konsthistorien tidigare har tenderat att enbart prioritera det visuella, har de humanistiska disciplinerna visat en annan öppenhet som visat på ett mångsidigt förfarande, vilket även innefattar en sensorik läsning av sitt ämne (Bacci och Melcher 2013, s. 2). Öppenheten och gemenskapen var också något som präglade min praktik, och det var framför allt det jag kunde se när konsten mötte undervisning vid Uffizi-gallerierna. I samband med avdelningens sätt att visa vad som går att möjliggöra och vidareutveckla, så fanns även en stark ambition och mål att bredda deltagandet. Jag uppfattade även att det fanns en sann vilja och ett engagemang i att ständigt anpassa undervisning och aktiviteter så att inga kroppar eller grupper skulle exkluderas.

Kampen om det offentliga museirummet

Meningen med denna studie har varit, utifrån en empirisk analys, att kunna visa olika typer av komplexiteter, och vad individers olika samband till kultur kan innebära (Couldry, 2000, s.120-121). Couldry menar att i ett medborgarperspektiv är det viktigt att vi kan höra varandra tala. Vi måste därför förstå varför bara vissa röster hörs, och hur kultur fungerar i det kulturella deltagandets konstitution. Couldry menar att det är av vikt att knyta an till forskning för att analysera kopplingen mellan kultur och makt, då makt kan hota och försvaga en fullt deltagande kultur (Couldry, 2000 s.143; Larsson 2010, s. 174).

Multisensoriska normer i förhållande till att utveckla och förbättra utbudet av kulturförmedling och utbildningar inom museirummet, har under min studie visat på en utmaning som kräver både mod, lyhördhet och god samarbetsförmåga. Couldrys förklaring knyter även an till kampen om det offentliga rummet, och vikten av att bevara de olika rum och platser att mötas på och som också ska inkludera alla. Deltagande, inkludering, yttrandefrihet och mångfald borde vara självklara delar i vår vardag och utveckling. Ett exempel på motsatsen som tydligt bevisar sambandet

mellan kultur och makt är den amerikanska kultursektorn där flera myndigheter och kulturinstitutioner har fått anpassa sig efter den politiska administrationens inflytande. I dessa förändringar ligger även en order om att avbryta alla initiativ av mångfald och inkludering med statlig finansiering (von Otter 2025). När makten hotar den kulturella mångfalden hotas också mänskliga rättigheter. Det är just de mänskliga rättigheterna som är den stora utmaningen för museet som plats.

I frågan om hur det multisensoriska kan förstås som del i kampen om det offentliga rummet, önskar jag ansluta till en del av Berit Larssons bildningsdiskurs, som handlar om en form av risktagande, och som handlar om att medverka i processer som placerar tankarna i fokus, och om att medverka och utveckla tankarna till diskussion och tolkning. En eller flera processer av bildning kan därmed innebära att ta en risk då det handlar om en social omformning och makt (Larsson 2010, s. 194).

Att använda multisensoriska modeller inom museet kan beskrivas som att alla kan tycka olika i en vänlig atmosfär, vilket gör själva meningen med multisensoriska aktiviteter demokratisk, och att acceptera att alla är olika i samhället. Utmaningen handlar också om att hitta och utveckla trovärdiga alternativ till den befintliga ordningen inom museer, som går att sätta i sammanhang inom mångfald och sociala kamper. Att inkludera fler ger oss nya redskap, där till och med de osynliga sinnesverktygen hjälper de tidigare osynliga individerna att beskriva museets samlingar med nya ord och känslor. Dessa verktyg harmoniserar med de modeller som Palmqvist beskriver, och som kan förklaras som kunskapsförmedlande i enlighet med mångfald (Palmqvist 2002, s. 3).

Kulturinstitutioner som till exempel museer har en ambition av att utveckla en känslig dimension i sitt utbud genom pluralistiska format. Ett sådant utrymme gör det möjligt för olika tolkningar av verken att komma fram, och att ingen enskild röst dominerar. Denna form bidrar istället till en metod som är fokuserad på besökarnas holistiska vidd. Pluralistiska format kan beskrivas som att betrakta individen eller besökaren i sin helhet som en människa, med kompetens att uppleva ett eller flera konstverk inte bara genom tankeförmåga, utan också genom sina emotionella, instinktiva, intellektuella, sensoriska och fysiska kapacitet (Grassin, 2022a). Det är denna form av kommunikation med besökare som även Dolese och Kozbelt beskriver i samband med att kommunicera särskilda känslor genom en påverkan av kontextuell information vid utställningar (Dolese och Kozbelt 2002, s. 1).

Min sammanfattning är att den stora utmaningen för museet som plats, ligger i hur samlingar och kulturarv förmedlas och vilka former berättandet kommer att ta i framtiden. Multisensoriska metoder utmanar museet genom att gå emot den rådande normen där fortfarande ögat dominerar i många fall, och kan på så vis ses som en mothegemoni (Larsson 2010, s. 160). Samtidigt blir nya metoder en del av en kamp av det offentliga rummet, då det dels innebär förändringar i samband med att vissa sinnen tidigare varit åsidosatta i konstsammanhang. På olika sätt försöker vi skapa eller nå det immersiva som ska omsluta oss vid en interaktion med ett med ett konstverk. I till exempel filmens värld kan vi låta oss dras med i fiktiva berättelser och gå in i berättelsen totalt, men att använda samma tekniker i en avskalad form och sätta den i verkligheten istället borde vara den stora utmaningen, och som multisensoriska metoder faktiskt kan bidra med. Själva berättandet blir således också en kamp om det offentliga rummet. Vem som får berätta, vilken röst som hörs och vilken kropp som får ta plats blir också en makt. Men de som kan hjälpa oss bäst att hitta ordförråden i samband med multisensoriska tekniker är de som navigerar med hjälp av sina sinnen dagligen. Det är ord som vi inte är bekanta med än och där vi måste lära oss att lyssna på de som tidigare varit exkluderade, något som jag själv fick erfara under mina studier vid Uffizi-galleriet. Att lyssna på den tidigare uteblivna publiken genom tidigare exkluderande sinnesstämningar är en viktig utmaning, som kan utforskas vidare för de möjligheter som främjar dialoger och drivande gemenskaper och som har en demokratisk funktion (Larsson 2010, s. 164).

3.2 Slutsats

I de exempel som jag beskriver från Uffizi-gallerierna i Florens, beskriver jag några multisensoriska kulturprojekt, som också kan jämföras med att hitta nya sätt att förmedla kunskap och som samtidigt har varit en del i ett samhällsansvar som ligger att våga starta nya forskningsprojekt, med viljan att utveckla och förändra. Att komma dit innebär också att förstå sambanden mellan kultur, makt och kamper om offentliga rum. Att använda sig av multisensoriska tekniker för alla sinnen inom kulturförmedling och lärande är fortfarande relativt outforskat, och idag anses det vara nödvändigt att sätta det känsliga och levande i centrum för många olika besökare i kontrast till olika unika verk, utställningar och relationen däremellan. Därför finns det ett akut behov av

att skapa en variation i samband med tillgången till konstverk, och se över och på nytt överväga utbudet till gagn för en mer känslig förmedling (Grassin 2022a).

Den interna konstnärliga processen, ekonomi och en verksamhets hållbarhet är minst lika viktigt. Det kan handla om att se hela verksamheter som en tillgång, där den sociala hållbarheten och det demokratiska perspektivet är en nödvändighet i de kreativa aspekterna av verksamheten, då det handlar om att öka inkluderingen av besökare i kultursammanhang. Back har en förklaring om att sociologin har kommit på avvägar av en form av fixering av det som är sensationellt, vilket är synonymt med höga och dominanta röster. Han beskriver också att etik inte bara handlar om vad som kan ses, och menar att ett lyssnande och tänkande med alla våra sinnen kan förändra vår uppfattning om etik i ett mångkulturellt samhälle (Back 2007, s. 8). Dessa grundläggande byggstenar är betydande för all framtid, vilket också innebär ett hopp till förändring inom våra museer, berättandet om våra kulturarv och om våra samhällen i stort, genom att lyssna efter bakgrunden efter den specifika röst som tidigare inte blivit lyssnad på. (Back 2007, s. 8).

Som folk eller demos är det därför väsentligt för oss att vi kan höra varandra tala, och det är betydande att förstå att villkoren för alla ska kunna tala och bli hörda inte är uppfyllda än. Vi måste få en större insikt i varför det är så? Att ha förståelse för hur kultur fungerar kan därför ses som något som berör metodologi. Det är avgörande att förstå vem kulturen i nuläget fungerar för.

Det multisensoriska som uttryck och berättande, med överlappande tekniker och som redskap i utbildning och kulturförmedling, skulle kunna vara förenligt med pluralistiska format, vilket verkar vara det Couldry beskriver utifrån det område som kulturstudier berör. Han hävdar också att det innebär en förbindelse att förstå komplexiteten som kultur består av, och att regelbundet göra en reflektion över vår egen bildning i kulturens olika skärningspunkter (Couldry 2000 s. 135).

Min uppfattning är att Couldry ger en bild av att den tvärvetenskapliga komplexiteten är den stora utmaningen, och som kan ringa in kulturpolitiska frågor som visar riktningen åt konst och kulturarv, i en form som inbegriper en större social mening med ett bredare spektrum. För att förklara min studies syfte har det varit en nödvändighet att använda många olika perspektiv för att beskriva multisensoriska normer i förhållande till att utveckla och förbättra utbudet av kulturförmedling och utbildningar inom museirummet. Jag anser att den stora utmaningen är det Couldry framhåller, att kunna se de nya strategierna för att bredda ett deltagande, men även

att förstå subtila maktrelationer.

En annan förklaring är att demokrati är något att fortsätta sträva mot, och som är ett löfte som hålls av vanliga människor genom sin uppmärksamhet, uppfinningar och kamp. Men det inkluderar även att leva i det spänningsfält som innebär att acceptera demokratins inkonsekvenser såväl som möjligheter utan att ge upp (Taylor 2019, s. 11).

Under hösten 2024 och våren 2025 noterade jag Uffizi-galleriets utbildningserbjudande, om nya aktiviteter som kompletterar övriga pedagogiska program. Utbildningar och aktiviteter beskrevs som utforskande med olika specifika teman ur ett tvärvetenskapligt perspektiv, med en inbjudan att undersöka olika konstverk och platser med en multisensorisk, kulturell sammanvävning. En av aktiviteterna kallas *Art and Nature* och är främst inriktat på aktiviteter i renässansträdgården Giardino di Boboli, och alla de möjligheter som finns att tillgå i området. Ett annat exempel på aktivitet är utformat som ett veritabelt friluftsmuseum, och en tredje kallas för *Museums for the Four Senses.* Inför läsåret 25/26 utlovas en kombination av klassiska lektioner blandat med nyheter av utbildningsutbudet. Det är leken som står i fokus, som ett avgörande verktyg i lärandet och i interaktioner med miljöer och museets samlingar. Denna kombination karakteriserar aktiviteter och kurser inom kategorin ”Esploratori” (Upptäckare), som är en del som är ny, och som ska ge utrymme för kreativa workshops som berikar upplevelsen för besökare. Förslagen har kunnat utvecklas tack vare de utvärderingar som gjorts från läsåret innan, för att tillsammans utforma förslag på utbildningar inom konst och kulturarv, och som är relevanta för museets fortsatta arbete med att erbjuda kulturförmedling och utbildning till alla (Soffici 2025). Det är vårt samhälles struktur som producerar demokratiska relationer (Hoskyns 2014, s. 175), och genom att använda de offentliga platserna och rummen för kulturförmedling, aktiviteter, möten, möjligheter, frihet, nytänkande, bildning, öppenhet, kommunikation, kreativitet och deltagande på lika villkor så kommer demokratin samtidigt förflyttas framåt.

3.3 Vidare forskning

Genom mitt analytiska arbete i förhållande till olika pågående multisensoriska projekt inom konst, aktiviteter och utbildning, visar dessa projekt på en given uppföljning som

kräver ytterligare kritisk granskning med kulturvetenskaplig metodologi såväl som kvalitativa metoder. Studien uppmanar även till ytterligare närliggande spår och perspektiv att följa, som till exempel upplevelsen av affekter och känslor i museirummens utformningar. Den vidare forskningen måste hålla blicken mot det som inte är färdigutvecklat ännu och förklara de processerna, omgärdat av demokratiska värderingar. För att kunna beskriva kampen om det offentliga museirummet måste nya undersökningar få en fortsättning i många andra kontexter, som visar vilka röster och kroppar får ta plats, men även vilka sinnen som får ta plats. Om de kemiska sinnena tidigare har varit en förbisedd del av kulturarvet, hur gör vi för att återta dem? Precis som den tidigare förbisedda publiken. Att utmana normer och att se på nya sätt tangerar många områden inom vår konst och kulturarv, men en viktig del är också att minnas, för att ta ansvar för den tid vi lever i just nu och för våran framtid.

4. Bibliografi

4.1 Litteratur

Bacci, Francesca och Melcher, David (2013) *Art and the senses*.
Oxford: Oxford University Press.

Back, Les (2007) *The art of listening*. English ed. Oxford ; New York: Berg.

Bérubé, Patricia (2022) *Towards a more inclusive museum: developing multi-sensory approaches to the visual arts for visually impaired audiences.*
(Ph.D. Cultural Mediations)

Couldry, Nick (2000) *Inside culture : re-imagining the method of cultural studies*.
London: SAGE.

Hoskyns, Teresa (2014) *The empty place : democracy and public space*. Abingdon, Oxon ; New York: Routledge.

Dolese, Melissa.J. och Kozbelt, Aaron. (2020) *Communication and Meaning-Making Are Central to Understanding Aesthetic Response in Any Context,* Frontiers in Psychology, 11, pp. 473–473. https://doi.org/10.3389/fpsyg. 2020.00473.

Jenkins, Henry och JSTOR (2006) *Convergence culture : where old and new media collide*. New York: New York University Press.

Jenkins, Henry (2010) *Transmedia Storytelling and Entertainment: An annotated syllabus*, Continuum (Mount Lawley, W.A.), 24(6), pp. 943–958.
https://doi.org/10.1080/10304312.2010.510599

Jenkins, Henry och Sjöden, Per (2012) *Konvergenskulturen : där gamla och nya medier kolliderar*. 2. uppl. Göteborg: Daidalos.

Kolankiewicz, Marta, Liinason, Mia och Sager, Maja (2024) *Genusvetenskapliga forskningsmetoder.* Nordic Academic Press sid. 229-243. https://doi.org/10.37852/oblu.260.c629

Larsson, Berit (2010) *Ett delat rum : agonistisk feminism och folklig mobilisering : exemplet Kvinnofolkhögskolan*. Göteborg: Makadam.

Lundgren, Anna Sofia (2013) *Doing age: methodological reflections on interviewing,* Qualitative research *: QR*, 13(6), pp. 668–684. https://doi.org/10.1177/1468794112459670

Nilsson, Bo och Arvidsson, Alf. *Teori som metod* (2022) Umeå universitet. Institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå: Institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå universitet.

Smith, Mark M (2007) *Sensory history*. English ed. Oxford ; New York: Berg.

Soffici, Anna (2021) *Sandro Botticelli Primavera.* Gallerie degli Uffizi.

Spence, Charles (2020) *Scenting the Anosmic Cube: On the Use of Ambient Scent in the Context of the Art.* Gallery or Museum.

Spence, Charles (2020) *Scent and the Cinema*, *i-Perception (London)*, 11(6), p. 2041669520969710. https://doi.org/10.1177/2041669520969710.

Strömberg, Kerstin (2022) *Hur doft kan fungera som medium i utställningars sammanhang - en analys ur ett tvärvetenskapligt perspektiv*, Institutionen för kulturvetenskaper, Göteborgs universitet. https://hdl.handle.net/2077/71863

Taylor, Astra (2019) *Democracy May Not Exist But We'll Miss it When It's Gone* New York: Metropolitan Books, 2019. Pp. 357. Hardback, $27.00' (2019) *Religious studies review*, 45(3), pp. 360–360. https://doi.org/10.1111/rsr.14147.

Van Maanen, John (2011) *Tales of the field : on writing ethnography*. 2. ed. Chicago ; London: University of Chicago Press.

Vikmane, Elīna, Ņikitina, Maija, Brutāne, Laura, Cērpa, Lote Katrīna (2024) *Multisensory approach to museum accessibility and experience enhancement,* Culture Crossroad, Volume 25, 2024, doi https://doi.org/10.55877/cc.vol25.503

4.2 Tidningsartiklar

Palmqvist, Lennart (2002) ”Utställningskonst i förändring”, *Nordisk museologi* I, s. 3-26.
Tillgänglig: https://www.academia.edu/52318942/Utst%C3%A4llningskonst_i_f%C3%B6r%C3%A4ndring
[2025-08-16]

Papini, Roberto Davide (2023) ”Inventò la sezione didattica degli Uffizi: intitolate a Maria Fossi Todorow due sale delle Gallerie accessibili ai disabili”, publicerad den 1 december i La Nazione - Cultura e spettacoli.
Tillgänglig: https://www.lanazione.it/firenze/cultura/invento-la-sezione-didattica-degli-uffizi-intitolate-a-maria-fossi-todorow-due-sale-delle-gallerie-accessibili-ai-disabili-s869ttvc
[2025-08-16]

von Otter, Vera (2025) ”Sveriges tidigare kulturråd om Trumps kulturpolitik: ”Otroliga konsekvenser” ”, publicerad den 14 mars i Dagens Nyheter - Kultur.
Tillgänglig: https://www.dn.se/kultur/sveriges-tidigare-kulturrad-om-trumps-kulturpolitik-otroliga-konsekvenser/
[2025-10-02]

4.3 Elektroniska källor

Sid 11, 13, 72, 73. Grassin, Anne Sophie (2022a) *Special Interest Group on Sensitive Mediation - ICOM CECA.* [Webbsida]
Tillgänglig: https://ceca.mini.icom.museum/new-special-interest-group-on-sensitive-mediation/
[2025-08-13]

Sid 12. Airparfum (2024) *Scented Gloves Museo del Prado.* [Webbsida].
Tillgänglig: https://airparfum.com/scented-gloves-museo-del-prado/
[2025-08-21]

Sid 13. Grassin, Anne Sophie (2022b) *Le tournant sensible de la médiation culturelle. La Lettre de l'OCIM.* Open edition journals.[Webbsida].
Tillgänglig: https://journals.openedition.org/ocim/5040?lang=en#
[2025-11-25]

Sid 16. Hoskyns, Teresa (2013) Föreläsning, *Democracy as principle of Resilience,* Theory Forum.
Tillgänglig: https://www.youtube.com/watch?v=hwKMSJ1l2vE&t=447s
[2025-08-12]

Sid 20. Vetenskapsrådet, forskning.se (2022) Artikel, *Ny teknik låter näsan vara med i spelvärlden.* [Webbsida]
Tillgänglig:
https://forskning.se/2022/10/11/ny-teknik-later-nasan-vara-med-i-spelvarlden/
[2025-08-12]

Sid 22. Bacci, Francesca (2021) Föreläsning 27 oktober,*"Sentire" il museo: la multisensorialità come chiave di lettura dell'opera d'arte*, Le Gallerie degli Uffizi. [Webbsida]
Tillgänglig: https://www.uffizi.it/video/francesca-bacci-sentire-il-museo-la-multisensorialita-come-chiave-di-lettura-dell-opera-d-arte
[2025-08-12]

Sid 25. Vetenskapsrådet (2025) *God forskningssed* (2024). Vetenskapsrådets rapport [Webbsida]
Tillgänglig: https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2002-01-08-forskningsetiska-principer-inom-humanistisk-samhallsvetenskaplig-forskning.html)
[2025-08-13]

Sid 28. *Le Gallerie degli Uffizi (2025 a).* Uffizi-gallerierna. [Webbsida]
Tillgänglig: uffizi.it
[2025-08-12]

Sid 28. Ministero della Cultura (2020-2025) Italienska kulturministeriet. [Webbsida]
Tillgänglig: cultura.gov.it
[2025-08-12]

Sid 28. Gallerie degli Uffizi (*2025 b*) *Un 2023 da record per presenze e incassi.* Antal besökare vid Uffizi-gallerierna [Webbsida]
Tillgänglig: https://www.uffizi.it/news/gallerie-degli-uffizi-un-2023-da-record-per-presenze-e-incassi
[2025-08-13]

Sid 29. Le Gallerie degli Uffizi (*2025 c*) *29 luglio – 4 agosto 1944. La Repubblica di Pitti.* Tillflykten till Palazzo Pitti 29 juli – 4 augusti 1944. [Webbsida]
Tillgänglig: https://www.uffizi.it/mostre-virtuali/la-repubblica-di-pitti#0
[2025-08-13]

Sid 31. Le Gallerie degli Uffizi (2025 d) *Mediazione culturale.* Kulturell förmedling och mångfald. [Webbsida]
Tillgänglig: https://www.uffizi.it/pagine/mediazione-culturale

[2025-08-13]

Sid 31. Le Gallerie degli Uffizi (2025 e) *Cultural Welfare and Health.* [Webbsida]
Tillgänglig: https://www.uffizi.it/en/pages/cultural-welfare-and-health
[2025-08-13]

Sid 31. Portale Giovani Firenze (2020) *La Didattica degli Uffizi compie 50 anni: celebrazioni in diretta Facebook.* Uffiziernas pedagogiska verksamhet fyller 50 år: firande live på Facebook [Webbsida]
Tillgänglig: https://portalegiovani.comune.fi.it/pogio/webzine_publish/arte_dettaglio.php?ID_REC=38041
[2025-08-21]

Sid 33. Le Gallerie degli Uffizi (2025 f) *Education.* Multifunktionella rum. [Webbsida]
Tillgänglig: https://www.uffizi.it/en/news/new-learning-rooms-for-kids-at-the-uffizi-and-the-new-tactile-book
[2025-08-13]

Sid 41. Firenze dei Bambini (*2024*) *Firenze dei Bambini - Germogli*. Festival för barn och unga [Webbsida]
Tillgänglig: https://www.firenzebambini.it/edizioni-precedenti/germogli-2024/
[2025-08-13]

Sid 45. Le Gallerie degli Uffizi (2025 g) *Grotto of Adam and Eve.* [Webbsida]
Tillgänglig: https://www.uffizi.it/en/artworks/grotto-of-adam-and-eve
[2025-08-13]

Sid 46. Le Gallerie degli Uffizi (2025 h) *La Limonaia. Lemon house*, Giardino di Boboli. [Webbsida]
Tillgänglig: https://www.uffizi.it/en/artworks/lemon-house
[2025-08-13]

Sid 49. Le Gallerie degli Uffizi (2025 i) *Tindaro Screpolato.* Artwork, Giardino di Boboli. [Webbsida]
Tillgänglig: https://www.uffizi.it/en/artworks/tindaro-screpolato
[2025-08-13]

Sid 52. Associazione Culturaepiù. Kulturföreningen Culturaepiù.
Tillgänglig: https://www.facebook.com/Culturaepiu
[2025-08-13]

Sid 53. Liceo artistico di Porta Romana e Sesto Fiorentino (2025) Konstgymnasium. [Webbsida]
Tillgänglig: https://www.scuolemestieridarte.it/scuola/liceo-artistico-di-porta-romana-e-sesto-fiorentino-firenze-toscana/
[2025-08-13]

Sid 55. Le Gallerie degli Uffizi (2025 j) *Boboli Giardino dei sensi – edizione 2025.* Sinnenas trädgård – upplaga 2025. [Webbsida] Tillgänglig:
https://www.uffizi.it/visite-speciali/boboli-giardino-dei-sensi-edizione-2025
[2025-09-15]

Sid 56. European Union, Publications Office of the European Union (2023) *Culture and Democracy, the evidence* (2023). Studie från Europeiska kommissionen. [Webbsida]
Tillgänglig: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/07370fba-110d-11ee-b12e-01aa75ed71a1/language-en
[2025-08-13]

Sid 59. Odeuropa (2025) *Launch of Odeuropa's Olfactory Storytelling Toolkit: A 'How-To' Guide for Working with Smells in Museums and Heritage Institutions*. Europeiskt forskningsprojekt. [Webbsida]
Tillgänglig: https://odeuropa.eu/2023/11/launch-of-odeuropas-olfactory-storytelling-toolkit-a-how-to-guide-for-working-with-smells-in-museums-and-heritage-institutions/
[2025-09-13]

Sid 60. Firenze Fiera (2023) *Fiera Didacta Italia* 2024. Internationell utbildningsmässa. [Webbsida]
Tillgänglig: https://www.firenzefiera.it/en/eventi/8266
[2025-08-13]

Sid 67. Riksantikvarieämbetet (2025) *Museer och social inkludering.* [Webbsida]
Tillgänglig: https://www.raa.se/samhallsutveckling/hallbar-samhallsutveckling/rakna-med-museerna/museer-och-social-inkludering/
[2025-08-13]

Sid 74. Soffici, Anna (2025) *Uffizi-galleriernas utbildningserbjudande läsåret 25-26*, , Le Gallerie degli Uffizi. [Webbsida]
Tillgänglig: https://www.uffizi.it/pagine/gallerie-degli-uffizi-offerta-formativa-2025-2026
[2025-09-13]

BILAGA 1.

Intervjuguide Tjänstepersoner

1.What is your role within the museum?

2.What is your general reflection on all the art housed in the Uffizi galleries?

3.What is your reflection on all the visitors who come to the museum every year?

4.Something that you have developed recently is multisensory activities within your section of the museum, which can include the development and enhancement of expressions in art.

Describe one or more examples?

5.Can multisensory expression in art mean a more equitable and democratic way for all groups to access art?

6.What opportunities do you see in your work to broaden the participation of vistors through your department?

7.How do you work with the multisensory?

7a.What has worked well so far?

8.What difficulties do you see in your work to broaden the participation of visitors through your department?

8a.What difficulties might exist in the future?

9.Which different senses do you work with in your activities?

10.Are there senses that are more difficult to work with?

11.How have visitors' reactions been after a multisensory activity?

12.How do you think about multisensory expressions?

BILAGA 2.

Intervjuguide, Tjänsteperson i utvecklingsprojekt Primavera

1.In your museum and department, there are some projects using multi-sensory methods to communicate art in education and activities. One artwork that you are working a lot on is Primavera by Sandro Botticelli.
What is your role in this development project?

1. b Why have you chosen to work with Primavera as an artwork in the context of multisensorial expression?

1.c Could it be too complicated and challenging for your participants at the museum?

2. How do you summarise the work Primavera by Sandro Botticelli in a short version?

3. What do you see as the main challenges in this development project?

4. Does multisensory expression in art contribute to fairer and more democratic ways for all groups to access art?

5. How have you worked with the tactile element?

5 b. Regarding your two tactile books, one of which is dedicated to Primavera.

How common are tactile books in general?

6. Have you developed expressions for more senses?

7. Can you see that there would be someone who could not enjoy the work with multisensory expressions?

8. How have you experienced support from management in this type of project?

9. How do you experience reactions from your visitors and target groups that have been involved in this type of project?

10. Is there a desired end result of this project?

BILAGA 3.

Kort intervjuguide, Trädgårdsmästare, Giardino di Boboli

1. The fragrances of flowers and fruits can change throughout the year. Can you tell a bit more about why?

2. Do you think that scents are important for the aesthetics of a garden?